This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

DK
508.5
.H73

BUHR A

Filmed by Preservation NEH 1992

a39015 01814357 1b

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES · SCIENTIA · VERITAS
1817
LIBRARIES

Národ maloruský,

jeho poslání, utrpení a znovuzrození.

Napsal Arnošt Hofmeister.

Vodňany 1904.

Nákladem místního odboru Národní Jednoty Pokumavské ve Vodňanech.

Měšť. pivovar ve Vodňanech

doporučuje

svá výtečně vyleželá piva -

všeobecně uznané a sice jak **pivo výčepné** tak i jemný **ležák světlý** 12° S. a zvláště **tmavý granát** 10° S.

Objednávky promptně a pečlivě se vyřídí.

Peroutkovo

pekařství a krupařství

Sklad krup a krupek

Denní čerstvé pekařské kvasnice.

Vodňany, Husova tř.

Uhlí

z různých dolů na vagony dodává nejlevněji firma

Leo Machalický

v Ústí n. L.

Vlastní důl: Antonia-Fortuna u Mostu.

Největší a nejstarší český závod pro vodotěžbu

J. K. Rudolf v Plzni,

c. k. dvorní dodavatel,

- - zařizuje vodovody - -

pro města, vesnice, ústavy, soukromé domy, dále vodovody pro dvory a stáje s použitím nové patent. samočinných napáječů pro dobytek, nejlepší soustavy.

Nejdokonalejší čerpadla pro každý účel.

Větrné motory.

Rozpočty a prospekty zdarma.

Národ maloruský,

jeho poslání, utrpení a znovuzrození.

Napsal Arnošt Hofmeister.

Vodňany 1904.

Nákladem místního odboru Národní Jednoty Pošumavské ve Vodňanech.

BISK. KNIHTISKÁRNA, Č. BUDĚJOVICE

Ex
[illegible]

073514-230

Úvodem.

Črta tato, pocházející z cyklu přednášek o národech slovanských konaných v místním odboru »Nár. Jednoty Pošumavské« ve Vodňanech, nečiní dokonce nároků na vědeckou úplnost v přísném smyslu odborníků-historiků a literárních historiků. Jeť prací laika pocítivšího v sobě neodolatelný pud rozšířiti v úzkém kruhu svého působiště a v úzkém rámci lidové přednášky znalost dílu Slovanstva jemu nad jiné sympatického, znalost země, v které stála jeho kolébka a která se mu stala druhou vlastí.

Snažil jsem se býti v líčení svém úplně nestranným. Vím sice již předem, že to bude popíráno, těším se však známým faktem, že o Malorusech ještě nikdo nepsal tak, aby nevzbudil někde odpor a rozhořčení. Vždyť ani náš poctivý Řehoř, jenž zajisté nikomu jakživ ublížiti nechtěl, nezachoval se všem a měl své odpůrce.

Pokud se týče pramenů, z nichž jsem čerpal historické a literární detaily, vzal jsem útočiště své v první řadě ke Kostomarovu a našim českým encyklopediím, literární data poskytla mi Pypinova výborná »Istorija slavjanskich literatur« a konečně velmi vhod přišla mi důkladná práce Brožova, vycházející právě v »Slovanském Přehledu«.

Rád přenechávám koncept těchto svých přednášek jako skromný jubilejní dárek váženému odboru

»Národní Jednoty Pošumavské« ve Vodňanech ku otisknutí a rozprodeji ve prospěch účelů spolku toho, který národu našemu, bojujícímu v prvním ohni předních stráží Slovanstva, koná již po dvacet let službu výzvědné jízdy ku předu posunuté, kozáků Západu... Šťastni, kdož smíte se súčastniti tohoto čestného boje, v němž budiž celému národu parolou Riegrovo »Nedejme se!«, a vám harcovníkům ve frontě Suvarovovo slavné heslo: »Stupaj i bij!«

Ve Vodňanech, v červnu 1904.

Autor.

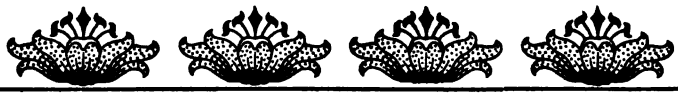

Lékaři západní kultury předpisují této pro její vleklou chorobu stařeckého marasmu rádi arkanum slovanského kulturního principu; svými svéráznými, zdravými prvky má obroditi a uzdraviti Evropu.

Postaviti tento typický, společný kulturní princip Slovanstva jest úkolem dvacátého století, jež zovou někteří proto také stoletím slovanským. Státi se to může jen vzájemným prostoupením duševních obzorů jednotlivých slovanských kmenů, vytčením společných kulturních živlů všem těmto kmenům vlastních, a sestavením z nich veliké kulturní budovy slovanské myšlénky. Připraviti dílo to možno pak jedině dokonalým studiem dějinného vývoje a poslání každého národa slovanského a jakožto výsledku vývoje toho studiem dnešního duševního jeho stavu, zkrátka: znalostí co nejdokonalejší života všech jednotlivých kmenů ohromného slovanského celku.

Z tohoto hlediska pojato stává se podrobné studium slovanských národů pro každého evropského intelligenta nanejvýš důležitým, ba nutnou potřebou; pro Slovana pak přímo povinností, kteréž vyhnouti se znamenalo by nepochopiti hlasu dějin světové vzdělanosti.

A kdo si tato fakta drží před očima, nebude zajisté volati po odůvodnění úmyslu uspořádati cyklus slovanských přednášek.

Přednáška dnešní seznámiti má nás blíže s národem, jenž vedle národa velkoruského jest ze všech slovanských početně nejčetnějším; jenž ze všech slovanských národů má nejstarší národní literaturu; jenž ze všech dosáhl nejdříve poměrně vysokého kulturního stupně; jenž ze všech (vyjma snad Bulhary) jest nejnešťastnějším a nejutlačovanějším; jenž nám, Čechům, jak polohou a řečí svou tak i krutým svým osudem jest snad nejbližším, a jenž — přiznejmež se upřímně — jest nám ze všech nejméně známým: s národem maloruským.

I.

Kdo jsou ti Malorusové?

Ruský kmen národa slovanského nebyl ani v nejstarších dobách, do kterých sahá známost dějepisná, jednolitým národem; rozdělen jsa v drobná plemena, za starověku k národnímu scelení a sjednocení nedospěl. Bránilo tomu ohromné prostranství, které kmen ten od prvopočátků obýval, a jež již pouhou rozličností ponebí, půdy a zaměstnání nepřipustilo vytvoření se jednotného typu. Bránilo tomu mnohdy vyskytující se smíšení s jinorodci, jmenovitě s plemeny finskými a tatarskými, rozličné sousedství, vtiskující svůj ráz národnímu typu, životu a mravu, a nemálo i přirozený samostatný rozvoj zvláštností jednotlivých plemen. Největší však změny způsobily politické osudy národa. Ve skutečnosti vidíme podnes ruský kmen rozdělený na dvě velice různé,

při vší pospolitosti kmenové úplně samostatné větve, z nichž větší, severní, jest vtělena v státní myšlénku cárství ruského, kdežto menší, jižní, snaží se teprvé zjednati průchod a uznání svým plemenným zvláštnostem. Onu nazýváme národem velkoruským či severoruským, tuto maloruským nebo-li jihoruským.

První zprávy o lidu maloruském podává nám slavný kronikář Kyjevský Nestor, jenž psal v století jedenáctém, jsa mnichem Pečerske lavry (kláštera) v Kyjevě, tehdejší metropoli maloruské říše.

Dle něho bydlela v oblasti, kterou obývá dnes maloruský národ, v dobách před devátým stoletím po Kr. různá slovanská plemena, jako: Dulěbi, Volyňané, Polané (na Dněpru), Sěverjané, Uliči, Tiverci, Chorvaté (v Haliči), Drěvané, Slověné čili Novgorodci, Kriviči čili Poločané, Radimči, Vjatiči a mimo to plemena finsko-turecká, neslovanská. Z národů těch nabyli největší moci a převahy nad všemi ostatními dněprští Polané, kteří podmanivše sobě kmeny ostatní, založili velkou Kyjevskou říši, jejíž politický (nikoli národní) název byl »Ruš«. Národ vtělený v tuto Kyjevskou Ruš dosáhl záhy s politickou jednotou také vysokého stupně vzdělanosti a blahobytu.

Bohužel, vzdělanost Kyjeva rozdrcena záhy kopyty tatarských hord. Roku 1240 dobyl chán Timur Lenk (»Tamrlán« národních písní) Kyjev, rozbil stát staroruský a uvrhl lid jeho v nejstrašnější porobu, jaké jest barbarství Asiatů schopno.

Letopočet ten znamená konec samostatnosti Malé Rusi. Již nikdy se z této rány nevzpamatovala. Po Tatarech nastoupila vláda knížat litevských, králů polských a konečně cárů ruských, a těžko říci, pod kterými z nich se vedlo Malorusům — hůře.

Se samostatností svou ztratil národ maloruský i své jméno. Název »Ruš« přešel na šťastnějšího bratra severního, jenž vytvořiv nový útvar státní v říši Suzdalsko-Vladiměřské a později Moskevské, převzal politické označení Kyjevské říše pro sebe, a ubohý Jih zůstal bezejmenným rabem — —.

Různé byly během času názvy, označující tuto část slovanské půdy. Ale právě pro nedostatek politické jednoty a národního uvědomění celku neoznačuje žádný z nich všechen národ neb veškerou zemi národem tím obývanou.

To platí zejména o názvech: Ukrajinci, Jihorusy, Čerkasi, Záporožci, Rusíni, Rusňáci, Ruténi, Karpatští Rusi, Haličané, Huculové, Bojkové, Červená Rus, Malá Rus, Hetmanština, Kozačina a jiných.

Stav ten trvá v podstatě své podnes. Došlo dokonale tak daleko, že na př. v Haliči každá politická strana dává národu jiný název a považuje každý ostatní za — nádavku. Věda neustálila se rovněž na žádném jmenu, kolísajíc hlavně mezi názvem: »Jihorusové« a »Malorusové«. Poněvadž však pojmenování ono v dějinách vůbec se nevyskytuje a jest tudíž zcela umělým novotvarem, rozhodl jsem se nazvati národ náš Malorusy, kterýžto název vyskytuje se již v 13. století u řeckého spisovatele Kodina („μικρὴ Ῥωσσία"), ve čtrnáctém věku v jedné listině knížete Jiřího Vladyměřsko-Volyňského (»Nos Georgius Dei gratia natus dux totius Russiae Minoris) a zdá se mi i vzhledem k poměru moskevským Rusům nejpříhodnějším.

Je-li již co do názvu národa maloruského spor mezi učenci, rozcházejí se tito co do jádra jeho podstaty tím více. Velkorusové (v čele s Pogodinem) považují národ ten za naprostý novotvar, který nemá nic společného se starou Kyjevskou říší a její kulturou.

Dle nich byli obyvatelé starého Kyjeva Velkorusy, a teprvé po jich vyhubení Tatary nastěhovali se prý odněkud z Karpat do území Tatary rovněž opuštěného slovanské kmeny původu neznámého, kteří se zbytkem domácího velkoruského obyvatelstva utvořili průběhem času typ Maloruský. Anektuje-li Pogodin kulturu kyjevskou pro Velkorusy, zabírá ji Polák Duchyňski prostě pro — Poláky. Dle něho nebyli Nestorovi Polané ničím jiným, než potomními Poláky, kteří tedy založili prý kyjevskou říš, čímž tenkráte bylo prý dokázáno, že Polák jest k tomu určen, aby vládl nad Rusem.

Zcela jiných výsledků dopátral se střízlivý, vší národní jednostrannosti prostý maloruský historik Kostomarov. Dle něho jsou zde dva souvěké ruské typy, které, pošedše z jednoho kořene, vyvinuly se působením vlivů, které jsem již na počátku své přednášky blíže vytknul, každý jiným směrem. Ale pásky obou nejsou tím spřetrhány. Oba přimykají co nejtěsněji k starému Kyjevu, který jest jim oběma společným. Sever vyváděl z něho svoje náboženství, svou státní moc, svou vzdělanost, svou národní tradici; jih odtud čerpal vědomí své národní osobnosti, jež jej úplného zotročení uchránilo v dobách národního i náboženského útisku.

Dle toho jest tedy maloruský národ stejně starým bratrem Velkorusa, jemuž ze stanoviska dějin, jazyku, národopisu a jak později uvidíme i literatury, nelze upříti práva na samostatnou existenci národní.

II.

Kde žijí Malorusové?

Myslíme-li si čáru, taženou od řeky Sanu v Haliči do Voroněže nad Donem a druhou od řeky Beresiny k Azovskému moři, obdržíme takto přibližně diagonály kosoběžníka, představujícího oblast národa maloruského. Obsahovati bude celou východní Halič (až na města převážně polská), severní část Bukoviny, severovýchodní kout Uher, a v Rusku část gubernie Grodenské, celé gubernie: Miňskou, Volyňskou, Podolskou, Chersonskou, Kyjevskou, Poltavskou, Charkovskou, Černigovskou, částě gubernií Kurské a Voroněžské, jednu třetinu gubernie Tavridské, konečně pak kraj Kubansko-Černomořského vojska a v Polsce asi polovici gubernie Lublinské. Něco Malorusů žije také v dnešním Rumunsku, a velikých obětí na duších — dnes již do milionů jdoucích — vyžaduje každoročně daleká Amerika.

Celkem panují nad Malorusy dnes čtyři jim vesměs krajně nepřátelští národové: v Rusku Velkorusové, v Rakousku Poláci, v Uhrách Maďaři a v Multavě Rumuni. Tím vysvětluje se také, že není možno co do pravého počtu národa toho dopátrati se pravdy. Rakouská »umgangšpráche« má ve všech ostatních zemích důstojné pendanty. Celkem však nechybíme mnoho, když odhadneme počet evropských Malorusů na 30,000.000 duší*), kdežto Šafařík

*) Celkem bylo r. 1900 (dle L. Niederleho, Slovanský přehled roč. V., čís. 4.) Slovanů na světě vůbec: Velkorusů 64,300.000, Malorusů 31,000.000, Poláků 19,125.000, Čechů 9,500.000, Srbochorvatů 8,210.000, Bulharů 4,850.000, Slovinců 1,450 000 a Lužičanů 156.800, úhrnem 138,591.800. (Němců 84,793.000.)

napočetl jich toliko 13,144.000 (»Slovanský národopis« 3. vydání 1849) a Čubinskij roku 1877 asi 20 milionů (»Trudy Ekspedicii« atd. Petrohrad VII., str. 454.)

Mohou tudíž Malorusové počítati se k nejčetnějším národům Evropy, čítajíce téměř čtyřikrát tolik hlav, jako my Češi. Poloha jich vlasti nad mohutnými řekami Donem, Dněprem a Dněstrem, v jednom z nejúrodnějších území ruské říše, zabezpečuje jim pak v dobách příznivějších bohdá velikou budoucnost, odpovídající jich počtu a kulturním schopnostem.

III.

Osudy národa.

Již dříve jsme řekli, že ruské plémě, representované v nejstarší epoše kulturní Polany a přidruženými k nim kmeny, rozšířilo se daleko na sever i východ od svých původních sídel. Pohyb ten vykonala větev velkoruská, kdežto maloruská zůstavši v původních svých sídlech, podlehla záhy na to nájezdu tatarskému. Rozkotáním Kyjeva ukončeny jsou vlastně dějiny samostatnosti Malé Rusi.

Osmdesát roků byl Kyjev v držení Tatarů, načež jej dobyl litevský kníže Gedymin (1321), připojiv na to část maloruské země k Litvě, kdežto část zůstala podrobena Tatarům na dále.

Gedymin, ač pohan, jevil velikou snášelivost k pravoslavným. Potomek jeho Olgěrd přijal dokonce sám i se svými dvanácti syny pravoslavnou víru, a tak nebyl aspoň co do náboženské stránky stav národa pod Litvou v prvních dobách právě nejhorším.

Avšak již první dočasné spojení Litvy s Polskou za Jagiella (1386) ohlásilo se na Ukraině jako násilná propaganda katolictví; tu vzalo počátek ono

bezohledné utlačování svobody náboženství, které přivedlo na Malé Rusi tolik běd a které konečně vedlo ke krvavým bouřím sedmnáctého století. Jagiello sám začal již ubírati občanských práv pravoslavným. Dočasné rozvázání svazku litevsko-polského neměnilo již hrubě mnoho na smutném postavení pravoslavných na Litvě.

Za Vitolda prohlášeno katolictví státním náboženstvím Litvy, jimž vyjma krátkodobého vítězství pravoslavné strany za Svidrigaila také zůstalo.

Zatím šířila se moc polsko-litevská stále více na východ. R. 1387 připojena k Polsce i Halická Ruš, knížectví to založené maloruským knížetem Vladimírem již v desátém století a přetrvavší sám nájezd tatarský bez pohromy (dle zakladatele říkalo se jí Vladiměř či Lodomerie a dle hlavního města Haliče na Dněstru Halič či Galicie), avšak oslabené za ustavičných bojů s Tatary, Multánci a Turky. S mocí polskou šla stejným krokem katolická propaganda.

Za Jagiellonců nebyl ještě útisk tak zjevným. Ale již tehdy docházelo k vážným třenicím, které měly za následek, že mnoho západoruských knížat přešlo v poddanství Moskvy, a že několik maloruských měst (na př. Smolensk) odpadlo od Polsky.

Povážlivé tyto zjevy vzbudily v Polsce vážný úmysl, připoutati maloruské obyvatelstvo nábožensky úplně a jakožto celek k Polákům a odvrátiti je od mocného pravoslavného souseda Moskala. Toho dosáhla diplomacie polská konečně t. zv. Brestskou unií (uzavřenou v Brestě na Litvě r. 1596), kterou kněžstvo maloruské pod vlivem polské vlády z velké části připojilo se i se svými věřícími proti slibu šetření všech posavádních církevních obyčejů a zařízení pravoslaví, ke katolictví.

Utvořena tím ona t. zv. řecko-uniatská či řecko-katolická církev, nelíšící se od pravoslaví než uznáním římského papeže za společnou hlavu katolíků, začež jí Řím povolil opět rozsáhlé ústupky, zejména t. zv. řecký kanon, ženění kněží, národní jazyk liturgie atd.

Nešlo to arci hladce. Teprvé po staletém tlaku a přemlouvání podařilo se pomocí hlavně tovaryšstva Ježíšova započaté dílo jakž takž dokončiti. Výsledek postupu toho byl úplná téměř polonisace ruské šlechty (tak pochází asi polovice dnešního haličského magnátstva, dělajícího ve Vídni »polskou« politiku, ze starých maloruských rodů, jako: Potocki, Czartoryski, Sanguszko, Abrahamowicz a m. j.), přistoupení k unii velké části pravoslavného kněžstva, a konečně dokonalá opuštěnost prostého, při pravoslaví zůstavšího lidu spojena s jeho národním a sociálním zotročením.

Konečně ani unie nepřivedla Malorusům k ní přestoupivším rovného postavení s Poláky, naopak stávala se čím déle tím více spíše trpěnou sektou, než uznaným ritem. Pověstné polské hospodářství leželo na celé zemi jako těžký mrak. Daně a dávky, práce i život nevolnického lidu měl spachtovány žid-arendarz, a poměry co den nesnesitelnější, spěchali rychle vstříc strašné katastrofě.

Než však při tomto hrozném hospodářství dosaženo bylo konečného cíle, úplného totiž zániku národní existence ruské v polské říši, povstal týranému lidu maloruskému strašný mstitel, který ne nepodobně jako u nás Husité o 200 let dříve, ve jménu národní a náboženské svobody zahájil příšerné účtování s utlačiteli a vykořisťovateli národa: byli to Kozáci.

IV.

Kozačina.

Není a nebylo v dějinách Slovanstva podivnější, ale také zajímavější a řekneme romantičtější episody, než jaké nám poskytuje obraz poeticky tajuplné společensky, nábožensky a vojensky tak překvapujícími, ano obdivuhodnými zásadami spravované organisace kozácké. A dodejme hned: není a nebylo zjevu v dějinách slovanských, který by byl tak různě od přátel i nepřátel posuzován, jako kozačina.

Mimoděk vynořují se v obrazotvornosti pozorovatele vzpomínky tu na gralské rytířstvo, tu na středověké řády mnišsko-vojenské, tu na táboritské Boží bojovníky . . . Jen že svatý Grál jest pouhým výplodem snivé romantiky potulných pěvců; jen že rytířské řády byly organisací vymyšlenou a založenou na dvorech císařů a papežů za určitým, střízlivě vypočteným, vládami předem předepsaným cílem; jen že hnutí husitské, mající jinak mnoho podobnosti s kozačinou (jemu ostatně v mnohém nápodobenou) bylo zjevem jen dočasným, nemajícím záruky ani záměru trvalé, společensky a státopoliticky pevně zorganisované existence. —

Jest nesmírně těžko podati správný obraz kozačiny vůbec, tím méně v rámci populární přednášky. Soustavní badatelé, ať Poláci ať Rusové, upadají příliš v extrémy znemožňující vůbec nalezení »zlaté střední cesty«.

Co si máme vybrati z obou názorů, z nichž jeden (Komisskij, Markěvič, Skalkovskij a j.) vidí v kozácích vznešené heroy šlapaného maloruského národa a víry pravoslavné, a druhý vyvrhele ruského života státního, lupiče a lotry, jichž vyhubení bylo

svatou povinností říše jak polské tak moskevské (z Rusů Solovljev, z Poláků Koronowicz, ano sám slavný Sienkiewicz a j.)?

Na štěstí povstal v novější době kozákům historyk veliký, syn jejich vlastního národa, Mikoláš Ivanič Kostomarov*), jehož důkladného, směrodatného spisu »Borba ukrainskich Kozakov s Polšeju do Bogdana Chmelnickago«, vrhajícího zcela nové světlo na tajemné řády a život kozačiny, s dobrým svědomím lze použíti.

Mluvíme-li o vlastních kozácích, to jest těch, kteří tvoří onu slavnou, krvavou historii národa maloruského, která obecně jest zvána »dějinami ruské kozačiny, musíme především rozlišovati mezi dnešními a dávnými kozáky.

Dnešní kozačina jest řada ruských pluků se zvláštní uniformou a některými výsadami, připomínajícími stín dávné svobody ukrainských molodců, podléhající železné disciplině carských oficírů.

Dále dlužno vypustiti z úvahy dávné kozáky Donské, kteří byli Velkorusy a neměli s Ukrainci nic společného.

Maloruští kozáci jsou zjevem zcela jiným, dokonale svérázným, oni jsou kozáky κατ' ἐξοχήν.

Přeneseme se v mysli do rozsáhlých stepí na jih od staré říše Kyjevské podle Dněpru se rozprostírajících.

V těchto pustých, nikým nepovšimnutých, všemu světu daleko odlehlých rovinách bylo již v IX. století sběhovisko válečníků různých ruských knížectví, kteří setřásše z rozmanitých důvodů jho vojenské

*) Vyslovuji i píši jména maloruská způsobem velkoruským, ne, že by to bylo snad správnější, ale že je to obvyklejší. Jinak bych musil psáti: Kostomariv, Kotljarewśkyj, Hołowaćkyj a d.

služby a státní organisace, utekli se do těchto nepřístupných končin, tím nepřístupnějších, že ani plavba po Dněpru následkem pověstných vodopádů pod nynějším městem Jekaterinoslaví ležících a tudíž účinné pronásledování uprchlíků těch po vodě nebyly možny.

V těchto končinách »za vodopády« čili »za prahy« dněprskými usadili se oni zběhové a jiní uprchlíci a dali si od polohy své nové vlasti jméno »Zápražci« neb rusky »Záporožci« (porog = prah, vodopád).

Tam žili tito lidé nepovšimnuti od ostatního světa, živíce se dílem orbou a chovem dobytka, hlavně však lupičskými vpády do blízkých tatarských osad na Černém moři vzrůstajících.

Na Rusi se o nich vůbec nevědělo. Až když r. 1224 ruská knížata táhla s valnými voji proti Tatarům na Krim a dorazila na pochodu tom k Prahům, tu připojila se k nim k nemalému jich úžasu a potěšení jakoby ze země vydupána výtečně vyzbrojená četná družina neznámých válečníků — kozáků pod velením hetmanů Jiřího Domoréčiče a Držkraje!

Název »kozáci«, jejž dali Záporožcům Tataři, znamená tolik co »lehcí jezdci«, tedy asi jako naši dávní »chevauxlegèři«. Byl původně jich přezdívkou, ale kozáci dovedli jej povznésti na pojem, před kterým se třásli králové polští, cárové ruští i chánové krimští, ano, dějiny nám vypravují, že mnohdy kozácké loďstvo objevilo se náhle před samým Cařihradem, jemuž Záporožtí, jak píše jich kronikář, nejednou »ušili rudou košili«, t. j. zapálili jeho předměstí!

Ale tehdejší kozačina byla přece jen ještě zjevem celkem málo významným, přechodním. Teprve po polské anexi maloruských zemí, když nespoko-

jenost s polským režimem den ode dne stoupala, když tlak hmotný, národní a náboženský dosahoval vždy nesnesitelnějších stupňů a na druhé straně povstal mocný a bezohledný nepřítel všeho slovanského v mohutnícím a stále mocném chanátu krimském, tehdáž nastaly na hranicích slovansko-tatarských ony podmínky, jež samy ze sebe vyvolaly zjev této mohutné stráže hraniční, která díky vnitřní síle národního kmene ji representujícího vymanila se během doby ode všech vlivů v levo i v pravo a zorganisovala se v samostatný, hrdý a mocný státní útvar, který po zlém nikdy nikdo podrobiti nedovedl.

A vskutku jsou tyto dvě příčiny nejpřirozenějším odůvodněním nevídaného rozmachu kozácké moci: polský tlak a tatarské nebezpečí. Oba tito činitelé vysvětlují nám nejlépe všechny ty zuřivé boje, které tvoří dějiny kozácké; oni ale také staví boje ty do světla zcela jiného, než v jakém vidí je mnozí badatelé odsuzující šmahem kozácké »barbarství«.

Spravedlivý pozorovatel nemůže přehlédnouti, že ve vojnách kozáckých zračí se také řada zcela jiných momentů než pouhé válčení ze řemesla, pouhá msta-krvina odvěkých nepřátel; nestrannému badateli nesmí ujíti, že boj kozáků byl bojem svobody proti její nepřátelům, byl bojem za domácí zděděnou víru proti jejím hanobitelům, byl bojem zoufalého národa proti jeho utlačovatelům. Jaká zde podoba s hnutím husitským!

Hned na počátku velkých srážek polsko-kozáckých polský vojevůdce Potocki vysázel cestu od hranic Polsky až do Něžína za Dněprem kozáky za živa na ostré kůly naraženými, nejlepší to důkaz, že nelze ve válkách těch vždy všechno světlo hledati na straně polské a všechen stín na straně kozáků.

Pověstné přísloví polské praví: »Chłopa na pal, panu nic, szlachcica na wieżę« *). Jak vznešeným, ba až naivně ideálním, jest proti tomu »program« Chmelnického, jím samým vyjádřený slovy: »Sohrišyť kňaž, urižjemu šiju; sohrišyť kozak, i jemu tež zroby: oto bude pravda!«

V.

Dějiny kozačiny.

Každému z nás jest známa krásná báseň Svatopluka Čecha »V buřanu«, vyličující skon husitského vůdce, jenž se svým vojem po záhubě Táborů byl zavat až na dalnou Ukrajinu, kdež čeští bojovníci našli pak nový domov. Není to pouhý výplod básnické fantasie. Zbytky Husitů octly se skutečně až i v těchto divokých končinách slovanské vlasti. Ba ještě více! Příchodem Husitů začal nejslavnější věk kozáckých dějin! Válečnické umění husitské udělalo z kozáků teprvé onu nepřemoženou moc, jakou byli v dobách největšího rozkvětu.

Byl to Husita Mikoláš Firlej, jenž je naučil taktice českých Táborů, vliv to, který v historické vědě jest posud nedoceněn, neboť vychází jím na jevo, že husitství vykonávalo takto nepřímo vliv svůj na dějiny všeho východního Slovanstva, zejména též v jeho roli přeborníka Evropy v zápase s Mongolstvem — —

Vlivem Mikoláše Firleje založena též první kozácká »Síč« dle vzoru českého »Tábora«, opevněné

*) „Sedláka (naražte) na kůl, pánu (nesmíte udělati) nic, šlechtice (ať udělá cokoliv) na věž (povyšte)!“

místo nad Dněprem, spolu hlavní město kozácké moci a východiště všech válečných výprav.

Slavná doba takto zorganisované kozačiny, jíž nebyla cizou ani vozová hradba Žižkova, počíná koncem patnáctého století, kdež jako první hetman-organisátor jmenuje se Ostap Daškovič (kolem r. 1500).

Daškovič zcentralisoval rozptýlené posud síče v jedinou hlavní Síč čili »Koš«, jemuž velel nejvyšší hetman kozácký, zvaný ataman košový. Již za Daškoviče otřásaly se břehy Černého moře nájezdy kozáckými na mocné ale zpupné tamní tatarské državy a národní písně maloruské, t. zv. dumy, vědí mnoho vypravovati o jeho statečných a smělých kouscích.

Takového mocného činitele povšímla si arci velmi záhy polská vláda, která byla nominelně ovšem pánem území kozáckého. Vlivem jejím stal se košovým atamanem oddaný jí Predislav Lanckorońskij, jenž první dal si titul hetmana od polské vlády potvrditi. Lanckoronskij rozšířil organisaci kozáků také na území před práhy Dněpru, jen že ráz a postavení těchto ukrajinských kozáků (na rozdíl od původních vlastních kozáků zvaných též nízových) byly jiné než u Záporožců, od nichž považováni také jaksi za méně cenné (»hetmanština«).

Věk šestnáctý byl bohatýrským věkem kozačiny. Na otázku polského vyslance, kolik je celkem kozáků v Záporoží, odpověděno mu v Síči: »U nás kde křoví, tam kozák, a kde rokle, tam sto kozáků.«

Za hetmanů Višněveckého, Svirhovského, Bohdánka, Zborovského, byla kozačina skutečně samostatným státem ve státě Litevsko-polském; hetmani vypovídali války a uzavírali míry, aniž by se kdy ptali polských králů o jich souhlas,

a mnohý polský šlechtický syn, jemuž za klidu zbra ve vlasti nekynula příležitost k slávě a postupu, d býval si v řadách kozáckých své válečné ostruhy.

Netrvalo však dlouho, a moc košových hetman stala se Polsce nepohodlnou.

První vystoupil proti nim polsko-uherský krá Štěpán Bátory, jenž kozáky rozdvojil na dvě třídy t. zv. regestrové (zapsané do vojenských seznamů regestrů), kterých mělo býti jen 6000 a kteří sloužil činně ve vojště za žold roční jednoho dukátu a jednoho kožichu, a ostatní neregestrové čili ochočekomonní kozáky, kteří zabývali se zemědělstvím a měli postavení šlechticů (tedy osobně svobodní na rozdíl od lidu v nevolnictví žijícího). Úmysl Bátoryho byl jasný; ze vší skutečné kozačiny mělo zůstati jen těch 6000 regestrových, a to jakožto pouhý oddíl polské armády, ostatní měli se poznenáhla proměniti v robotní sedláky. Košoví Záporožci nepodrobili se, a ucítili za to záhy již ruku mocného Štěpána. Jich hetman Podkova (v národních písních Serpjaha) byl při vpádu do Turecka od Polsky lstivě zajat a ve Lvově r. 1578 popraven. Nástupce jeho Šach první obrátil na to zbraně kozáků proti Polsce. Nyní pršelo zrovna rozličných opatření na utlačení svobody kozácké z Polsky, která jen víc a více rozdráždila beztak již vzbouřené mysle Záporožců.

Při tom užili Poláci v potlačování kozáků způsobu velice nešťastného; osazovali rozsáhlé své latifundie v kozáckém území sedláky z Červené Rusi (Haliče), v domnění, že budou jim tito sloužiti za protiváhu proti kozáckému obyvatelstvu. Osadníci ti neodolali však hlasu krve a svobody a — uprchli většinou se svých nových »slobod« ke kozákům, rozmnožujíce takto jen jich odbojné šiky.

Dalším prostředkem — stejně nešťastným, ku slití Ukrajiny s Polskou byla nám již známá Brestská unie. Odkládání ruské národnosti a pravoslavné víry podporováno nejen hmotnými výhodami, ale i sňatky s rodinami polskými, výchovou ruské mládeže skrze Jesuity a pod. Tím byla ruská šlechta záhy popolštěna, a mimo sedláka-nevolníka zbyl co jediný svobodný representant národa — kozák.

Zároveň značně se zhoršil i stav sedláků na Rusi. Kromě obvyklé panštiny musil sedlák svému pánu dávati třikrát do roka osyp (obilí, drůbež, vůbec desátou část sklizně), voskové (daň z úlů), rohové (poplatek z dobytka), stavščínu (z lovení ryb), suchomelščinu (z mletí) atd. atd.

Šlechta polská dávala své rozsáhlé statky židům v pacht (arendu), kteří pak vymyslili nové zvláštní arendářské poplatky. Narodilo-li se sedláku dítě, nemohl je dáti dříve pokřtít, až když zaplatil arendáři t. zv. dudek; ženil-li sedlák syna neb vdával-li dceru, musil platiti pojemščiznu; neměl-li sedlák v případech neúrody neb pod. na dudek neb pojemščiznu, nezbylo než — nechati dítě nepokřtěno neb žíti v »divokém« manželství.

Žid-arendář byl ale také neobmezeným pánem nad životem, ctí, jměním, ženou i dětmi sedláka; provozoval nad nimi i soudnictví, kteréž mu bylo rovněž propachtováno!

Ještě hůře než v šlechtických panstvích (rodových) bylo sedlákům náležejícím k panstvím korunním; tam byl i starostou žid, jemuž pomáhalo dobývati daně vojsko, pověstné svým strašně nevázaným životem.

Stejného příkoří zakoušela pravoslavná církev, pokud nebyla přešla v uniatství. Vládnoucí kruhy tak se zapomněli, že dávali v arendu židům i pravo-

slavné chrámy; žid měl klíče od kostela, a za každé otevření musili mu farníci platit, ano ani kněze samého nepustil do chrámu bez poplatku.

Tu uvědomili si náhle kozáci jako jediná svobodná součást národa (šlechta byla již dávno spolštěna) svoje poslání jako ochránci a mstitelé maloruského lidu, a vztýčili pod vedením hetmana Nalivajka (r. 1596) prapor vzpoury proti Polsce. Ale již příštího roku (1597) byl Nalivajka zajat a ve Varšavě odpraven.

Vzdor tomu nepodařilo se kozáky pokořit, ačkoliv byli slavnostně prohlášeni za »nepřátele a vrahy vlasti« (hostes patriae et perduelles). Na Záporoží, kam moc polská nesáhala, zvolili si kozáci po smrti Nalivajka slavného hetmana Petra Konaševiče Sahajdačného, jehož Poláci, potřebujíce nyní opět kozáků ve vojnách moskevské a turecké, také uznali. V turecké válce zapálil Sahajdačný za zády válčících vojsk sám Cařihrad a opanoval svými čajkami (loďstvem) Černé moře. Při tom všem měl veliký tento hetman ještě dosti času na tvorbu — literární, ano i na učené theologické traktáty o pravoslaví a unii!

Po smrti Sahajdačného, jehož sláva dnes ještě žije v tisícerých písních národních na Ukrajině, vzplanulo povstání proti Polsce na novo. Poraženi pod svým velitelem Dorošenkou polským vojevůdcem Koněcpolským, uzavřeli r. 1625 kozáci smlouvu na mezníku Medvědích Lozách, dle níž počet regestrovaných snížen opět na 6000.

S tím nebyli ostatní kozáci (»vypiščíci«) spokojeni, zabili oktrojovaného jim »staršího« Řehoře Černého, zvolili opět nového hetmana v osobě Tárasa, vyrojili se ze Záporoží na Ukrajinu a spojili se tam se 4000 regestrovaných (ostatních 2000 bo-

jovali s Poláky proti nim). Koněcpolský byl sice u Perejaslavi poražen, ale lstí dostali Poláci Tárasa do zajetí a odpravili jej ve Varšavě.

Na to dali Poláci k uvarování dalších nepokojů kozáckých na Dněpru vystaviti francouzskými inženýry velkou pevnost Kodak (1635), která nestála ale ani rok.

Sotva dostavěná, byla kozáky pod hetmanem Sulimou rozbořena. Také Sulimy zmocnili se Poláci pomocí »regestrových« a utratili ho ve Varšavě. V nastalých na to bojích byl také nový hetman Pavljuk od zrádců vydán a Poláky popraven.

Sněm polský prohlásil na to krátce všechny kozáky (vyjma věrné Polsce »regestrové«) za zbavené všech výsad a srovnal je se selským nevolným lidem.

Co bylo kozákem, utíkalo nyní na Záporoží, kam pomsta polská nedosahovala. Odtamtud vedena nová rána proti Polsce, která se ale nezdařila, tak že uzavřen smír na mezníku Maslově Brodě (1638), dle něhož kozáci srovnáni úplně s nevolníky a musili trpce pykati za dřívější nespokojenost svou.

Těžce ležela teď pěsť Polská na Ukrajině. Týraný národ kde mohl prchal na Záporoží, kamž i přes nově vystavený Kodak moc Polská fakticky nesáhala.

Slabé vzpoury Poltovy-Kožuchy a Buljuka byly v zárodku udušeny, a stav národa byl horší než kdykoliv dříve, rovnající se dle letopisů jihoruských mučení faraonův.

VI.

Povstání Chmelnického.

Za takového stavu národa vyvstal mu muž, jakých jest málo ve světových dějinách. Jestliže stranická nenávist a přízeň dějezpytců skreslila charakteristiku celého kozáctva k nepoznání, tož možno o tomto muži — mluvím o Bohdanu Chmelnickém — říci to dvojnásob.

Co mu ale nemohl vzíti ani největší jeho hanobitel, byla jeho hluboká láska k hynoucí otčině, jeho železná energie neznající překážky pro provedení úmyslu jednou pojatého, jeho pro tehdejší doby až nápadná demokratická mysl, a jeho prostá poctivost povahy; vše to vlastnosti, které u spojení s velikým válečnickým nadáním a vysokou poměrně intelligencí učinily jej mužem opravdu velikým, neboť on zachránil jim národ svůj před neodvratnou smrtí. Muži takovému může se již něco odpustiti, snad i jeho nepéče o nevolnický lid nekozácký, která prýštila přece jen z přílišné jeho lásky ke kozákům samým, nejšpíše pak jistá dávka vojenské drsnosti, zejména ana nebyla o nic větší než u jeho polských odpůrců.

Nebo co máme říci o výtce, že Chmelnický vzepřel se Polsce teprv, byv podstarostou Čihyrinským Čaplinským, osobně uražen? Víme-li, že by tak nebyl učinil, kdyby uražen nebyl?

Bohdan Chmelnický, tento vojevůdce, básník, filosof a panovník v jedné osobě, podjal se díla, jehož pokus tolik jeho předchůdců zaplatilo na popravišti životem, a podjal se jej způsobem, již předem slibujícím lepší výsledek.

Byv zvolen z písaře za atamana, uzavřel nejprv se sousedními Tatary vojenský spolek, načež

vyhrnul se (r. 1648) s velikou kozáckou mocí a pomocným sborem tatarským ze Záporoží na Ukrajinu. Kam přišel, přidávalo se obyvatelstvo, regestroví kozáci i nevolnický lid, vzníceni ohněm jeho výmluvnosti, k jeho plukům. Polské armády poraženy jedna za druhou v bitvách u Žlutých Vod, Korsuně a Piljavy.

Moha nyní celou Polsku, ležící před ním bez ochrany, spustošiti a pokořiti, neučinil tak. Žádal jen na králi Kazimírovi, aby — ulehčil osudu kozáků. Král Kazimír ovšem vyhověl; jmenoval Chmelnického hetmanem vojska záporožského a kozačina obrodila se v celé své bývalé slávě. Tehdáž mohl skutečně slovem kozák označen býti celý národ maloruský.

Chmelnický dal Ukrajině novou organisaci, místo dávných 6000 regestrových stálo nyní pod zbraní 200.000 kozáckých branců.

Ale Chmelnický, smlouvaje se s králem, nepočítal s — polskou ústavou. Sněm rzeczy pospolitej (republiky) polské po dlouhých poradách, za nichž rozdrcená vojenská moc říše se rychle opět obnovovala — neschválil ujednání svého krále s Chmelnickým, a válka počala na novo.

Rychle za sebou klesaly armády polské pod pádnou pěstí Chmelnického; byvši pod Zbaražem a Zborovem krvavě poražena, Polska (t. j. král) uzavřela opět mír Zborovský, v němž počet regestrových ustanoven na 40.000, kozáci srovnáni opět se šlechtou, víra pravoslavná s katolickou, Malá Rus s hetmany svými uznána vedle Polsky a Litvy za třetí samostatnou součást říše.

Se Zborovským mírem nebyl sněm polský rovněž spokojen. Chmelnický sáhl po třetí ku zbraním. Tenkráte, byv zrazen Tatary, s menším štěstím.

Bělocirkevská úmluva značně zmenšila privilegia míru Zborovského.

Po čtvrtém povstání rozšířila úmluva Žvanecká sice opět autonomii Ukrajiny, ale Chmelnický viděl již příliš dobře, že se státem, jako je Polské republikánské království, nelze uzavírati smluv, a učinil krok, který měl nesmírný vliv na dějiny nejen Slovanstva, ale celé Evropy: poddal se s kozáky i ostatní Malou Rusí »jednověrné a jednoplemenné« Rusi moskevské pod výminkou úplné samosprávy Malé Rusi (1654).

Následky tohoto kroku byly zachování maloruského národa, jenž pod polskou vládou by sotva uchránil svou existenci, konec t. zv. unie (vyjma v Haliči, kde podnes panuje), ježto národ nyní vracel se šmahem od náboženství jemu uměle vnuceného, k starému pravoslaví, a — bohužel — děsné ony vojny rusko-polské, které učinily poměr těchto dvou největších národů slovanských v pravdě nesnesitelným.

Důležitějším však nad tyto následky bylo nastalé nyní politické sjednocení všeho národa ruského v jedinou velkou říši, které porušilo opět rovnováhu sil polsko-ruských tou měrou, že od tohoto okamžiku byl osud nešťastné Polsky, slabší a rozháranější obou, zpečetěn.

Nebudu líčiti nekonečné zápasy, které nastaly po tomto kroku Chmelnického o Malou Rus.

Stačí, když poukáži k tomu, že byla po dlouhá léta kořisti tu Polsky, tu Ruska, tu dokonce i Turecka, až konečně nejmocnější z nich, ruský car, opanoval pole a přikoval Malou Rus tuhými, na pohled nezrušitelnými pouty k obrovskému svému imperiu.

VII.

V Síči.

Bylo-li jádrem vší kozačiny Záporoží, byla jádrem Záporoží Síč.

Odbyvše si krvavou kapitolu kozáckých dějin, můžeme se nyní s klidem poohlédnouti trochu v tomto hnízdě všeho kozáctva, jak vypadala ta jejich pověstná domácnost, jaký to byl život, který tato vskutku »prazvláštní společnost« vedla doma za klidu a míru.

Zeměpisná poloha »Záporoží« odpovídá asi rozloze dnešních gubernií Jekaterinoslavské a Chersonské (vyjma krajinu mezi Buhem a Dněstrem).

Území to dělili kozáci na osm palanek (krajů), hlavním městem jeho byla Síč (zásek) nebo-li Koš (tatarsky = tábor), městečko otočené kolím a příkopem, jež bylo zároveň residencí atamana košového a jeho vlády.

Povaze a rázu kozačiny dobře odpovídá ta zajímavá okolnost, že hlavní toto kozácké město nestálo nikdy dlouho na jednom místě; obyčejně však nad Dněprem neb aspoň poblíž něho, naposledy u vtoku řeky Podpolné.

Síč záležela z obchodního předměstí, odkud vcházelo se branou, chráněnou baštou s děly, do vlastního města. Bylo to náměstí, obklopené 38 dřevěnými domy, kozáckými to kasárnami, zvanými kuřeně. Dále nalézal's tam palanku (byt) atamana a staršiny, vojenskou kancelář, pokladnu, kostel P. Marie (Pokrov), školu, byt duchovního a j.

Od r. 1735 byla v Síči také již moskevská posádka...

Kozáci, jak již známo, dělili se na tovaryše a pospolité kozáky. Onino byli pány země, tito jich poddanými; tovaryši žili v celibátu, tito ženili

se; oni jediní vykonávali politická práva (volby hetmana, staršiny atd.), tito spracovávali půdu a chopili se zbraně, až když došel je rozkaz k tomu ze Síče.

Staršiny, volené od tovaryšů obyčejně na rok, byli následující:

1. Ataman košový čili krátce »Košový«, mající postavení jaksi presidenta republiky, jehož výkonná moc byla však obmezena obecnou radou vojskovou.

2. Sudí, předseda vojenského soudu a náměstek košového (nakazný košový), spolu i poklaník.

3. Písař, jaksi ministr zahraničných záležitostí, obyčejně jediný skutečně literně vzdělaný člověk z celé staršiny, z níž mnozí ani čísti neuměli.

4. Asaul, pobočník košového, zároveň ministr policie.

5. Obozný, náčelník dělostřelectva a druhý pobočník košového.

6. Chorunžij, praporečník, jenž nesl před atamanem korouhev s bílým polským orlem (od roku 1654 černým ruským).

7. Bunčučný, jenž nosil druhý odznak atamanův bunčuk, t. j. žerď s koňským ohonem.

8. Pernačij, nositel pernače, palice se šesti perami.

Odznaky takové, zvané klejnoty, měli také ostatní starší, na př. asaul třtinu, sudí pečeť a třtinu, písař kalamář a péro, ataman košový pak skvostnou bulavu, drahocennou to palici, která mu bývala pravidelně od králů Polských a později od carů spolu s bunčukem udělována jako znamení přízně a zároveň potvrzení v úřadě.

»Bunčuk a bulava« byly symbolem atamanské moci.

Všimněme si ještě krátce některých vojenských »šarží« u kozáků: Velitelem pluku byl jako u nás plukovník, náčelníkem kuřenu (u nás velitel kasáren) byl ataman kuřenný; dovbyš svolával (bubnem) vojsko k obecní poradě (1. ledna); dělostřeleckým správcem byl puškař, »diplomatickým agentem« tlumač; dále byli v kanceláři vojenské ještě písaři, podpísaři, kancelaristé a podkancelaristé; nad mírami a váhami dohlížel »kantarlej«, pod dozorem duchovního byl ataman síčové školy; konečně dlužno se zmíniti o náčelnících pospolitých (ženatých) kozáků, stádníku a hromadských atamanech.

Ženy v Síči nesměly se vůbec zdržovati. Přijetí na Síč záleželo na mnohých formálních i zásadních podmínkách, jež musil nastávající »tovaryš« splniti. V první řadě vyžadovalo se u kandidáta pravoslavné náboženství, dále musil složiti přísnou zkoušku z vojenských vědomostí a přísahu věrnosti králi polskému (od r. 1654 caru ruskému). Na to dostal nové jméno (často dosti komické, přezdívku a pod.) a byl zapsán do některého kuřeně.

Kozáci oděni byli v šaravany (široké spodky), kaftan pasem stažený a burku (plášť), na hlavě měli vydrovou čepici se soukenným kálpakem, na nohou poloboty. Hlavu mívali oholenou, ponechávajíce si jen na temeni dlouhou čuprynu neboli cop (odtud ruská přezdívka Malorusů »Chochol«), zvyk to od Tatarů převzatý.

Život na Síči byl, nebyla-li právě válka, dosti jednotvárný, pročež si jej tovaryši hleděli pokud možno zpříjemniti. Potulní kobzaři (kobza = maloruská kytara) hrávali a zpívali jim hojně národních popěvků, a molodci-kozáci tančili k tomu ve dne

v noci, ovšem muž s mužem, ježto žen na Síči nebylo...

Bohužel, tvořila hlavní zdroj zábavy takové též kořalka, a kozácký kronikář stěžuje si trpce na tovaryše, že »ščo zarobjali, to propivali.«

A tak není divu, že milým těm hochům nesvědčilo hrubě žíti v míru, a že vůdcové i lid hledali i nalézali vlastní své povolání ve válce.

VIII.

Pod ruským žezlem.

Úmluvou v Perejaslavi r. 1654 uzavřenou podrobil Chmelnický, jak jsem již byl řekl, celou Malou Rus pod panství Moskevského cara. Avšak tím nebyl učiněn konec bouřím zmítajícím již po staletí ubohou Malou Rus.

Záhy totiž následkem věrolomnosti, s jakou ruská vláda ubírala novým poddaným svým výsadu za výsadou tvořivší podmínky politického spojení, utvořila se v maloruském národu strana protiruská, přející spíše návratu k Polsce.

Po krvavých vnitřních bojích mezi oběma protivnými proudy nabyl polonofilský na čas dokonce vrchu a Malá Rus přidala se pověstnou smlouvou Hajdackou opět k Polsce.

Nastaly vleklé války s Moskvou, které ukončil teprvé pokoj Andrušovský (1667), jímž rozdělena Ukrajina na část polskou a ruskou.

Mírem tím nesmírně podráždění Malorusové chopili se opět zbraně a část jich s hetmanem Mnohohrešným poddala se dokonce i Turkům, tak že byly nyní tři hetmané: moskevský, polský a turecký.

Následek byl ten, že povstaly zase nekonečné války Polsky s Turky a všech třech hetmanů mezi sebou, tak že vojnám nebyl konec.

V těchto zmatcích vyniká nad úroveň řemeslných bojovníků snad jedině postava hetmana Zádněprského (ruského) Jana Mazepy, jenž, jsa důvěrným přítelem cara Petra, dovedl svůj tajný záměr, spojiti totiž všechnu Malou Rus opět s Polskou, před ním tak dobře zakrýti, že mu car důvěřoval ještě v dobách, kdy Mazepa stál již v pravidelném spojení s největšími nepřátely Ruské říše, s králem švédským Karlem XII. a polským Stanislavem (Leszczynskim).

Ale sklamal se Mazepa, když počítal na zradu kozáků. Velká jich většina od něho odpadla a bojovala pod ruskými prápory, zvolivši si nového hetmana Ivana Skoropadského. Mazepa poražen, prchl do Turecka a tam zemřel.

Ještě o jednom strašlivém zjevu z oněch dob jest mi se zmíniti.

Prostý lid maloruský lnul vždy bezvýhradně k státu ruskému z důvodů národních i náboženských.

V polovici osmnáctého století vzplanul v něm za stálého tlaku pak ještě jednou duch staré kozácké svobody v tak zvané hajdamačtině, jejíž účelem bylo urvati Ukrajinu, pokud byla ještě v polských rukou, nenáviděné říši a spojiti ji s ruským Zádněpřím.

Nelze však zamlčeti, že vlivem nepřetržitého boje se všemi možnými nepřátely mysle lidu sesurověly, junácký duch staré kozačiny byl se již zvrhl. Hajdamačtina čili koliština nebyla než srocením se revolučních dobrodruhů za účelem loupení a pálení všeho polského v Ukrajině.

Tak přepadli hajdamaci ukrajinské město Hu-

maň, kdež za jediný den povraždili na 16.000 obyvatelů bez rozdílu stáří a pohlaví (»Humaňská seč«).

Konečně spojili se polské a ruské armády a udusili toto poslední »kozácké povstání« prostého, fanatickým zápalem rozjitřeného lidu. Kdo z Hajdamáků živ dostal se do rukou polských vítězů, potrestán byl ukrutnou smrtí. Zajatí Hajdamáci zavezeni na rozličná místa, kdež byli pak rozmanitě vymyšlenými, ukrutnými způsoby popraveni. Polská kozačina úplně zrušena. Ale i ruská část Ukrajiny ztratila záhy všechny staré výsady Chmelnického. Ani důstojenství hetmanské neobsazováno více, až r. 1750 miláčkem carové Alžběty, Cyrillem Razumovským, který však r. 1764 k rozkazu Kateřiny zadal za propuštěnou.

Byl to poslední hetman kozáků záporožských.

Na jeho místo nastoupil generál-gubernátor, jako všude jinde...

Po zrušení kozačiny ukrajinské padlo záhy také Záporoží. Ve státě ruském, evropsky organisovaném, nebylo více místa pro tuto podivnou rytířskou republiku. Poslední Síč zrušena roku 1775 generálem Tekelim.

Skorem současně došlo k rozdělení Polsky, jejíž Malorusové připadli s větší částí carství ruskému, s menší částí (Halič) německému Rakousku.

Persekuce Malorusů vstoupla do nového období, o němž bude nám stručně pojednati na konci této přednášky.

Avšak již koncem osmnáctého a v prvních dobách devatenáctého věku pozorujeme i v tomto politicky tak nepříznivě postaveném národu zjev, který u všech cizími podmaniteli podrobených Slovanů téměř současně se objevuje a pro svou ele-

mentární mohutnost a zdánlivě nesprostředkované vystoupení od mnohých za pravý zázrak byl považován: Slovanské znovuzrození!

I na Ukrajině počalo táti, i tam lámaly se ledy. V dobách, kdy Diderotové, Rousseauové, Voltairové připravovali Západ na »Velké Zúčtování«, tehdáž rodila i Ukrajina své buditele. Beznadějnou zdála se jich práce, šílenstvím oproti vše zdrcující přemoci nepřátelské byrokracie. Ale na jejich straně byly Lidskost a Láska, kdežto na straně druhé — nechci říci co. A proto musili zvítěziti a zvítězili!

IX.

Duševní život národa.

Ačkoliv maloruský národ od samých počátků historické své existence postrádal takřka politické samostatnosti, zůstal sobě národní své výlučnosti po celou tu dobu vždy dobře vědom. Ani jeho sousedy a nepřátele nenapadlo nikdy fakt ten popříti, ano většina válek kozáckých měla svůj původ hlavně v momentu národnostním.

Až když národnost maloruská po ukončení staletých krvavých zápasů o existenci svou prvních volných chvil použila k duševnímu sebe povznesení, tu teprv našli se lidé, učenci, kteří stáli o smutný vavřín vědecké negace celého toho národa, kteří jali se dokazovati, že Malorusové — nikdy neexistovali.

Co je národ?

Prvním, hlavním, ale řekněme hned: nikoliv jediným příznakem národa jest samostatná jeho řeč, národní jazyk. Národ, jenž nemá jazyka samostatného, jímž by se lišil od svých sousedů, jest

anomalií, vzácnou výjimkou, potvrzující jen naše pravidlo (Srbové, Chorvati), právě tak jako s druhé strany národ mnohojazyčný (Francouzové, Bretoňci, Provençali, Valóni) jest vlastně spíše národním konglomerátem, jehož rozpadnutí v jednotlivé prvky jest vždy myslitelno, jakmile tyto počnou samostatný duševní život.

Jazyková samostatnost maloruštiny byla filologicky již stokráte dokázána. Nechci nuditi vědeckými výklady o přesmykování hlásek a pod. Užiji raději metódy populární, vycházející z poznatku, že každý jazyk lidem mluvený, tedy živý, má svou vlastní, jen poněkud citlivému uchu dobře vystižitelnou, zcela svéráznou harmonisaci, svou odlišnou melodii, která je zároveň odleskem duševního života, cítění, povahy lidu jej mluvícího.

To předpokládaje, podám z každého jazyka, jichž se týče, po ukázce, totiž z polštiny a ruštiny, pro něž obě byl maloruský jazyk kdysi reklamován, a pak z maloruštiny samé. Poznáme z toho troufám nejlépe nejen zásadný jich rozdíl, ale budeme moci nepředpojatým jich srovnáním i posouditi, který z nich stojí zvukově nejblíže naší češtině.

Slyšme nejdřív nejbližší nám polštinu*):

„O viosno! Kto čę vidžał vtenčas v našym kraju,
Pamiętma viosno vojny, viosno urodzaju!
O viosno, kto čę vidžał, jak byłaš kvitnąca
Zbožami i travami i ludžmi błyščąca,
Obfita ve zdařeňa, nadžeją břeměnna!
Ja čebě dotąd vidzę, piękna maro senna!
Urodzony v něvoli, okuty v poviču,
Ja tylko jednę taką viosnę miałem v žyču“.

(Adam Mickiewicz, „Pan Tadeusz“, píseň XI.)

*) Píši všechny tři ukázky zúmyslně českým pravopisem, abych i u nezasvěceného docílil pokud možná správné výslovnosti, která je první podmínkou správného úsudku.

Pak ruštinu:

„Cvětok zasochšij, bezuchannyj,
Žabytyj v knigě, vižu ja,
I vot uže mečtoju strannoj
Duša napolnitsa moja:
Gdě cvěl? Kogda? Kakoj vesnoju?
I dolgol' cvěl? I sorvan kěm?
Čužoju, znakomoj rukoju?
I položen sjuda začem?
Na pamjať něžnovol' svidaňa,
Ili razluki rokovoj,
Il' odinakovo guljaňa,
V tiši polej, v těni lěsnoj?
I živ-li tot, i ta živa-li?
I nyňče gdě ich ugorok?
Ili uže oni uvali,
Kak sej něvědomyj cvětok?“

(*Puškin.*)

Konečně malorusky:

„Ščе nevmerla Ukrajiny
Ni slava ni volja!
Ščе nam brať a molodyji
Usmichne sa dolja:
Zhynut naši voroženky
Jak rosa na soncy,
Zapanujem i my, brať a,
U svoij storonci;
Dušu, tilo my položym
Za našu svobodu,
I pokažem, ščo my, brať a,
Kozackoho rodu!“

(*P. Čubinskyj.*)

Každý laik cítí, jaký zde rozdíl.

Maloruština není ani nářečím polským ani velkoruským, ba ani přechodem z jednoho do druhého.

Pouhý jazyk netvoří však ještě národa. Národ, chce-li býti uznán za skutečného činitele kulturního a požívati všech výsad a ochran takového činitele, musí prokázati mimo svůj jazyk ještě i duševní individualitu, musí býti nositelem vlastní samo-

rostlé kultury, schopné vnitřního intensivního vývoje a vzrůstu.

Že pak národ maloruský i tuto podmínku uznání své svébytnosti splnil, dokazují dějiny jeho posavadní duševní činnosti, v první řadě dějiny jeho literatury.

Rozeznáváme i tu jako v politických dějinách národa více ostře od sebe odlišných období. Stará doba kyjevská má svou literaturu, kozačina má svou a doba nová, počínající začátky slovanského znovuzrození, přinesla ovšem také nové směry, nový život do písemnictví.

X.

Stará a střední doba literatury maloruské.

Jakož jsme byli již svrchu slyšeli, náleží kultura Starokyjevská oběma národním kmenům ruským společně. Ona jest tím kořenem, z něhož dvoukmenný strom ruský vzal zdroje své obrovské síly. I řeč byla ještě oběma větvím společná, z níž pak oba dnešní ruské jazyky zcela samostatně se vyvinuly. Že však větev jižní, maloruská, průběhem následujících věků zůstala jak se říká doma, kdežto velkoruská hnula se na sever a východ, tož důsledkem toho jest přirozený zjev, že tyto nejstarší památky staroruského písemnictví sepisovány jsou v jazyku ukazujícím čím dále tím více obratů a výrazů typicky maloruských. Takové sledy tvarů jihoruských nalezl Šafařík již v památkách z r. 1073 a 1143, a jest proto zcela odůvodněno jednati o těchto nejstarších slovanských literárních památkách na tomto místě.

Nejdůležitější z nich buďtež zde alespoň dle jména uvedeny: jsou to Pečerský Paterik, sbírka

životopisů svatých otců z pečerského kláštera v Kyjevě (XI. století), Choždenije Daniila (Danielovo chození), cestopis igumena Černihovského Daniela, jenž na počátku XII. století do Jerusalema se vydal a příhody své cesty ne bez půvabu vypisuje, Cyrill Turovský († 1120), jenž zůstavil dvacet kázání nadšeným slohem psaných, a především kronika Nestorova, podnes důležitý pramen dějin starého Slovanstva vůbec, a »Slovo o pluku Igorově«, slavné to dílo epické vysoké poetické ceny.

Po tomto pozoruhodném vzestupu literární tvorby nastává na jižní Rusi náhlá a nesprostředkovaná mezera: panství Tatarů. Dědictví Tatarů převzala Litva a Polska. Poměry nebyly ani tu literatuře příznivy, byť by se nedalo zapříti, že polské panství mělo přec jen jednu stránku dobrou: Polská knižní vzdělanost, daleko vyšší ruské, působila na maloruské živly a pomáhala jim dospěti na onen stupeň sebepoznání a uvědoměni, od něhož k ráznému projevu vlastní mravní a hmotné síly proti západním utlačovatelům byl již jen krok.

Jazyk maloruský odchyloval se jda své vlastní vývojové fáze víc a více od velkoruštiny a litevské běloruštiny jemu příbuzné; tak máme již ze XIV. století památky psané jazykem národním, dnešní maloruštině již velmi blízkým. Jsou to ovšem po většině spisy náboženské, psané »dla lipšoho vyrozumleňa ludu christijanskoho pospolytoho«; jiných potřeb v literatuře ještě nebylo

Záhy však mělo se státi jináče. »Sjednocení« politické i náboženské s Polskou, ač přineslo maloruskému bojarstvu a kněžstvu velikých výhod zařaděním jich mezi polské magnátstvo, pokud se týče katolickou hierarchii, mělo na druhé straně u prostého lidu stejně jako u hlav uvědomělých, ale ne-

hrnoucích se za polskou slávou, v zápětí onen živelní odpor proti stávajícím poměrům, jenž započal v různých končinách maloruské země v dobách XIV. až XVI. století a končil krvavým dramatem kozáckých válek.

První jeho počátky dlužno hledati v církevní organisaci. Bojaři měli v pravoslavné církvi účastenství při volbě metropolity, dosazování duchovních a v jisté míře i v církevní správě vůbec. Dělo se tak v shromážděních v chrámech odbývaných, která během času zosobňovala však nejen abychom tak řekli »obec náboženskou«, nýbrž také representaci politickou v obci, a to tím spíše, an stát polskolitevský pravoslavných potřeb si nevšímal, ba naopak, jim nepřál.

Tato důležitá spolčení, která se během času na základě městského práva magdeburského pevně zorganisovala, nesla název »bratrstva« a měla nemalý vliv na politický a nepřímo i kulturní vývoj národa.

Přední zásluhou »bratrstev« bylo zakládání tiskáren. V tom předčila na příklad daleko Velkorusy. Tak zřízena byla v Moskvě první tiskárna r. 1564, kdežto na Malé Rusy zaveden tisk již roku 1491. Do roku 1600 vyšlo z moskevských (velkoruských) tiskáren všeho všudy 16 knih, na Malé Rusi však 67; do r. 1625 z moskevských 65, z maloruských 147, do r. 1650 z moskevských 275, z maloruských ale 300!

Tisklo se pak vedle náboženských knih také mnoho spisů polemických, a první řecko-slovanská mluvnice tištěna v bratrské knihtiskárně ve Lvově (1591), první slovník slovanský v Kyjevě r. 1627. Druhou důležitou kulturní stránkou bratrstev bylo

zakládání škol. Bratrská škola kyjevská na příklad byla základem slavné kyjevské akademie.

Dlouhá je řada jmen mužů, kteří v oněch pohnutých dobách pracovali perem ve prospěch věci maloruského národa a pravoslaví. Zmínil jsem se již, že sám hetman Konaševič-Sahajdačnyj († 1622) súčastnil se činně literárního zápasu, který se točil ustavičně kolem Brestské unie, tu pro, tu contra.

Vedle těchto církevních polemik pracovalo se tehdáž mnoho také v oboru dějepisu. Jako jinde, zaujímají první co do času místo chronologické letopisy; ale záhy objevují se znamenité práce, které mají za předmět hlavně boje kozácké. Jmenuji alespoň »Letopis Samovidcův o vojnách Bohdana Chmelnického«, letopis Samuela Veličky a dějepísné práce kozáckého »písaře« Samuela Zorky. Konečně nescházelo již i v této střední době prací lyrických, byť by se nemohlo mluviti o básnickém umění v přísném smyslu tohoto slova.

Spojením malé Rusi s Moskvou mnoho se změnilo. Jazyk »státní« nestrpěl vedle sebe pěstování jazyka podobného a maloruská větev národa pomalu usínala...

XI.

Doba nová.

Slovanské znovuzrození přineslo i maloruštině nový věk rozvoje. V osmnáctém století sestávala celá literatura maloruská z něco málo plodů v rukopise mezi několika nadšenci kolovavších. Ale živé vědomí národnostní nikdy přece nevyhaslo. Ovšem byly začátky malé a těžké, poměry zoufale beznadějné, a to nejen vůči panující velkoruštině, nýbrž i v lůně národa maloruského

samého, jehož skrovná »inteligence«, ač měla o málo více vzdělání než prostý lid, přece jen s hůry hleděla na profánní plebs a jeji sprostý jazyk, tak že společnost poskytovala dle slov Skovorody obraz »vyščoho ščo nyžčoho hne, i dužoho ščo nedužoho davyt i žme« (vyššího jenž nižšího hněte, a velikého jenž malého dusí a tiskne).

Možno říci, že novou dobu maloruské literatury zahájil tento kozák a podivín Řehoř Savič Skovoroda, jehož si maloruští badatelé jen proto již vysoce váží, že měl vůbec odvahu vyvstati ve prospěch zapomenutého jazyka lidu.

Trvalých sledů však působnost jeho nezanechala. »Potulný tento filosof jest obrazem přechodu od staré kozácké svobody, zničené před jeho očima jedním škrtem péra Kateřiny II, k životu státního pořádku, k světu vědy, literatury a umění.« (»Osnova.«)

Prvním však, kdož jsa spisovatelem v moderně evropském smyslu, uvedl Maloruštinu mezi literární jazyky evropské, byl známý Ivan Petrovič Kotljarevskij. Byv dosti pečlivě vychován, začal záhy obraceti svůj zřetel k životu specificky maloruskému, kořistě z jeho znalosti hojně pro své literární práce.

Při tehdejším stavu jazyka a opovrhování jím se strany inteligence byl si Kotljarevskij dobře vědom, že psáti veliké, vážné dílo literární jakožto ouverturu nové doby, znamenalo by psáti pro nikoho. I přišel na šťastnou myšlénku, napsati dílo, které právě svou bizarností zbuditi mělo zvědavost inteligence po obsahu, v němž zkarikována současná t. zv. »společnost« maloruských gubernií nemilosrdným sarkasmem a sršícím vtipem.

Tak povstala pověstná Aeneida, na poměry maloruské travestovaná báseň Virgiliova, která nejen autoru svému získala veliké slávy, ale hlavně

byvše i od vrstev nejvyšších pro nevázaný svůj obsah hltavě čtena, donutila maloruskou inteligenci, aby se sama takto nepřímo přesvědčila, že jazyk lidu jest schopen literárního spracování. Čeho by nedokázalo největší učené epos, to provedl zde básník bujnou šprýmovitostí svou: Mnohý vysoký pán, jsa zvědav, zda-li si ho básník v Aeneidě nedobral, učil se schválně na rychlo Maloruštině, jen aby si mohl přečísti tohle čertovo kvítko!

Role národní literatury, zúrodněné šťastně Kotljarevským, neslo nadále blahé ovoce. Záhy objevuje se na parnasu maloruském nový vynikající pracovník, Osnovjanenko (vlastně Řehoř Fedorovič Kvitka, narozen 1778). Jádrem činnosti jeho jsou lidové povídky, v nichž zračí se mistrné ovládání lidového jazyka spojené s roztomilou, skorem dívčí něhou dikce.

Jako jinde doba znovuzrození i v národě maloruském měla svůj stinný rub, své literární padělky, mezi nimiž zaujímá první místo tak zvaný »nepravý Konisský«, dějepis maloruského národa se starobylým nátěrem, ale psaný počátkem devatenáctého století. Ale i tyto padělky přispěly — jako u nás — velkou měrou k povzbuzení zájmu o osudy a život národa a tím vzbudili i lásku k němu, z níž prýštil pak nový zdroj literárního tvoření.

A tak splnilo se i zde známé slovo velkého myslitele, že není knihy tak špatné, aby nepřinášela něco dobrého.

XII.

Ukrajinska trijca.

Jako každý kulturní ruch odlišný od »úředně dovolené« erární učenosti moskevské byl také po-

stup maloruské vzdělanosti carské vládě vždy trnem v oku. Za takových poměrů není divu, že uvědomělejší snahy jak u Velkorusů tak u jiných národů carské říše braly na se povždy ráz tajného spolčování.

Takovýmto tajným spolkem bylo u Malorusů (v Kyjevě) »Cyrillo-Methodějské bractvo«. Založeno bylo r. 1846 známým nám již Kostomarovem, a je důležitým v dějinách národa proto, že z něho vyšli tři nejlepší jeho synové, kteří, podobně jako naši buditelé, sestavili pospolu národní, kulturní a politický program národa svého.

Bez nich nebylo by snad dnes neřku maloruského národa, ale maloruské otázky.

Tato trojice slavných Ukrajinců (malorusky »Ukrajinska trijca«) sluje: Ševčenko, Kostomarov a Kuliš.

Poslyšme něco o pohnutém životě těchto velkých mužů a o jich působnosti:

Taras Hrihorovič Ševčenko narodil se r. 1814 jako dítě nevolníka, a sloužil ve svém mládí jakémusi statkáři Engelhartovi, svému to vrchnostnímu »vlastníku«, za »kozáčka«, to jest za lokaje, jehož povinností jest seděti v kozáckém kroji na kozlíku panské ekypáže . . .

Ruský básník Žukovskij »odkryl« jej náhodou jako nadaného kresliče, ale milý Engelhart nechtěl ani slyšeti, aby »duši« jemu patřící pustil Žukovskému zadarmo na studie. Žukovskij, jemuž bylo hocha líto, dal se na to portrétovati znamenitým malířem Brjulovem, obraz vydražil v Petrohradské společnosti a penězi takto nabytými Ševčenku vykoupil.

Ševčenko studoval pak sice malířství, ale —

malířem se nestal. Za to stal se největším básníkem svého národa.

Po dvouletém pobytu v Petrohradě vyšla slavná jeho báseň »Kobzar«, záhy po tom četné jiné. Dlouho ovšem při ruských poměrech sláva ta trvati nemohla. »Cyrillo-Methodějské bractvo« bylo ruskými studenty prozrazeno, Ševčenko z trestu zařaděn do vojska a poslán do vyhnanství; po deseti letech strávených v různých sibiřských a jiných pevnostech obdržel r. 1857 milost a vrátil se zlomen na duchu a těle do vlasti, kde čtyři leta na to zemřel. Co by z něho bylo, kdyby byl žil — jinde než v Rusku, nikdo dnes nepoví. Byl to opět jeden ze slovanských geniů uměle povražděných nešťastnými poměry, v nichž Slovanstvo všude, všude úpí . . .

Každého roku pořádají Malorusové slavnosti k uctění svého nejslavnějšího básníka. A právem. Ševčenko byl zachrancem národa, byl jeho chloubou, byl ale také jeho mluvčím, jeho obhájcem před celým světem, jehož obžaloby na staleté bezpráví a utrpení slyšela a schválila celá Evropa. Ševčenkovy básně působily živelní silou k povznesení národa, ony budou také vždy novou vzpruhou budoucím pokolením k činnosti, k práci!

Činnost a význam jeho nelze krásněji vystihnouti, nežli lapidárními slovy Kostomarovými: »Ševčenkovy básně, toť básně celého národa, ale ne již ony, které sám národ již zapěl ve svých útvorech bezejmenných, zvaných písněmi a dumami; jsou to básně, které by národ sám musil zapěti, kdyby v samorodé tvornosti nebyl ustal po svých písních, lépe řečeno jsou to básně, jež národ zapěl ústy svého vyvolence, svého pravého předáka. Takový básník, jako je Ševčenko, není jen malířem národního života,

pěvcem národních citů a konání, nýbrž je národním vůdcem, buditelem k novému životu, prorokem.«

Ševčenko vtiskl probuzení maloruského národa ráz radikálně-demokratický, proti němuž reakce nebyla již možnou; a tak byl mu dobrodiním v každém směru své činnosti, pravým otcem národa svého.

Druhým údem »Ukrajinské trijcy« byl Nikolaj Ivanič Kostomarov.

Čím byl Ševčenko na poli krásného písemnictví, to znamená Kostomarov v lidovědě a dějepisu. Ovšem byla i jeho činnost záhy žalostně podlomena. Pro »separatistické snahy« poseděl si rok na Petropavlovsku, pak dvanáct let v Saratově (vše bez rozsudku!) a obdržev konečně milost, dostal k ní těžký přívažek ve formě zákazu psáti malorusky. Na rozdíl od Ševčenka mladší a zdravý Kostomarov neodmlčel se po návratu z vyhnanství. Psal sice nadále jazykem velkoruským, ale duchem — pokud to v Rusku bylo vůbec možno — odpovídajícím tužbám a potřebám národa svého. Tím zjednal si mezi učenci ruskými i polskými nesmiřitelných nepřátel, ale čeho chtěl, přec jen dokázal; dokázal vědecky, že národ ruský dělí se ethnograficky, filologicky a historicky na dvě stejnorodé a stejnocenné větve, a tím postavil oprávněnost existence národa maloruského vědecky na pevný, nerozborný základ, zásluha to, která by jej, i kdyby nic jiného nebyl vykonal, stavěla mezi první muže v Slovanstvu vůbec.

Třetím členem památné trijcy byl pak Pavel Alexandrič Kuliš (narozen 1819). Práci jeho na národa roli dědičné representuje vlastenecká povídka. Jeho historické romány, jimiž — sám jsa z rodu kozáckého — dovedl národ rozplameniti pro slavnou minulost, pro krvavě nabytou, krvavě há-

jenou a krvavě ztracenou svobodu, činily pravé divy. Samo sebou se rozumí, že ani Kuliš neušel pomstychtivosti petrohradské vlády. Pro článek, uveřejněný v dětském časopisu »Zvězdočce« pobyl si dva měsíce v kriminále a tři léta ve vyhnanství v Tule. Dostav milost, měl zapověděno vůbec něco psáti. Psal na to anonynmě dál. Roku 1857 vyšel pak první díl jeho mluvnice, první to vědecky propracované teoretické soustavy jazyka maloruského. Mluvnicí svou zavedl také nový pravopis, dnes ještě u Malorusů (mimo Rusko, kde je zakázán) používáný a podnes po něm »kulišovka« zvaný. Vůbec jest činnost muže toho neobyčejně rozsáhlá, ač v dobách posledních nabyl v pracích jeho vrchu směr, zjednavší mu ve vlastních řadách hojnost nepřátel; konečně také — slovanský zjev.

Tato »ukrajinská trijca« byla hlavní zakladatelkou zmíněného již »Cyrillsko-Methodějského bratrstva«, jež postavilo oproti moskevskému panslavismu, plnému velkoruské národní a náboženské nesnášenlivosti, nový panslavism, čerpaný ze zásad Kolárových a Šafaříkových. »Křesťanství a slovanské dějiny byly jim světlem a teplem při velkém jich úkole. Všickni znali dobře písmo svaté a měli je u velké vážnosti. Mocně na tom stáli, že Slovanům ničeho se není nadíti do diplomacie, že k dílu onomu (znovuzrození Slovanstva) potřebí jest nových lidí a nové síly a silou tou že musí býti čistota srdce, pravá osvícenost, svoboda lidu a křesťanské obětování se«*).

---

*) Tak charakterisuje tento směr anonym. životopisec Kulišův ve lvovské »Pravdě«. Takové zásady prohlásila slavná ruská censura za — sociálně demokratické a podvratné, státu nebezpečné!!

Zásady takové našly své tlumočníky v časopisech »bratrstvem« založených, z nichž první místo zaujímá »Osnova«, důležitý to kulturní činitel maloruského znovuzrození.

XIII.

Censura.

Ovoce činnosti mužů, o nichž jsme právě slyšeli, objevilo se záhy. Nastalo mocné hnutí maloruské společnosti směrem národně-demokratickým. Posavad klonil se maloruský inteligent buď na stranu velkoruskou, buď na stranu polskou. Nyní náhle rozbřesklo se mu, že jeho místo je po boku národa vlastního. Vida jej poníženým, nevědomým, opovrženým, začínal se jej ujímati. V Kyjevě počala vycházeti »lidová vydání« prací Kvitky, Ševčenka, Kostomorava, Kuliše, fondem »Osnovy« založených. Učenci studovali lidovědu, básníci a beletristé brali své látky ze života prostého sedláka.

Poláci posmívali se hnutí tomu, zvouce je »chłopomanií« (chłop = sedlák) a prohlašujíce všechen maloruský lid za zkažené polské chłopy. Oproti tomu poukazováno se strany ukrajinské s tím větším důrazem na národní svéprávnost Malorusů. Tu však přišli obhajci maloruští ze Scilly do Charybdy. Ruská vláda obvinila je ze »seperatismu«, tvrdíc, že jsou — Velkorusy-odpadlíky — zrádci.

Společnost ruská na začátku dosti sympatisovala s novým hnutím, ale ani ona neodolala dlouho vládnímu nátlaku. Roku 1862 vyšel první úkaz zapovídající vyučování maloruštině a vydávání a tisknutí maloruských knih vůbec. Předáci národa pronásledováni pod záminkou nihilismu, svobodářství, mluveno

o starém kozáckém duchu odporu, o snahách po odtržení Malé Rusi od carství ruského (kam?). Nejzuřivějšími nepřátely nového vzmachu byli a zůstali ruští slavjanofilé; chtěli přetvořiti všechny Slovany národně, politicky i nábožensky na Velkorusy a tu se jim znovuzrození »nového národa« pod vlastní střechou ovšem nijak nehodilo do krámu.

Roku 1873 zavál trochu volnější větérek, ale již 1876 vyšel onen pověstný ukaz protiukrajinský, jehož znění zasluhuje uvedenu býti jako nejlepší illustrace života, jaký jest vésti slovanským národům pod žezlem ruského cara:

»Hosudar Imperator 30. dne minulého měsíce května z Nejvyšší Vůle Své ráčil rozkázati:

1. nedovoliti dovozu jakýchkoli knih vydávaných za hranicemi v nářečí maloruském;

2. tištění a vydávání v Říši originálních děl i překladu v tomtéž jazyku zakázati vyjma toliko:

a) historických památek — ale jen velkoruským pravopisem,

b) podmínečně prací pěkné literatury po prozkoumání v hlavním úřadě pro věci tiskové (v Petrohradě);

3. zakazuje se každá scenická představení a jakékoli přednášky v maloruském nářečí a rovněž tisk textů k hudebním skladbám v tomto nářečí«.

Nejeden Slovan po přečtení tohoto zákona by mohl býti sveden k povzdechu: Zlaté Rakousko!

Na základě těchto nařízení v křesťanské říši, kde se rozdává bezvadně Bible v sedmdesáti jazycích (mezi jinými též v jazyce vugulském, votjanském, zyrjanském, kalmuckém atd.) nesmí čísti třicítimilionový bratrský národ slovanský evangelia ve svém rodném jazyku. Na základě těchto nařízení, která posud v plném rozsahu v platnosti zůstala, zakázány

jsou v Rusku maloruské překlady Shakespeara, zakázána Homérova Iliada (překlad Niščinského), zakázány vědecké a prostonárodní brožůry jako životopis Kolumbův, Guttenbergův, popsání Sahary, (Hrinčenkovo), brožura o choleře, o chovu drůbeže a podobné nebezpečné spisy.

Co se přece dovolí, seškrtá censura tak, že to nemá smyslu ani ceny. Tak skonfiskována z písně Ševčenkovy ještě v r. 1896 sloka »Nezáviď bohatému, on nemá přátelství pravého ni lásky, on všecko si jen najímá;« a censor připsal v rukopisu: »Myšlénka pro lid málo poučná.«

Někdy bornovanost censorů působí neodolatelným humorem.

Tak podal Hrinčenko, velmi populární spisovatel ukrajinský, k censuře překlad Schillerovy »Marie Stuartky«. Nedovoleno censurou. Spisovatel rekuroval. Rekurs byl zamítnut z důvodů § 113. statutu o censuře a tisku.

A co stojí v tomto paragrafu? Doslovně toto: »Při censurování statí týkajících se oboru: vojenského, soudního, finančního a předmětů správy ministerstva vnitřních záležitostí censor povinen jest říditi se zvláště vydanými pokyny.«

Spisovatelovo odvolání k ministerstvu vnitra proti tomuto skvostnému odůvodnění stojí za přečtení. Široce a dlouze dokazuje ministerstvu, že Marie Stuartka nebyla nikdy v Rusku, že zemřela již v XVI. století, že tudíž ani ona ani anglická královna Alžběta nemohou náležeti do oborů některého z ruských ministerstev v § 113. zmíněných, že Schillerovo dílo hraje se v Petrohradě před samým carem — vše marné. Ministr odpověděl, že dílo propustiti nelze . . .

Co máme dále říci tomu, když censor nepropustí povídku z toho důvodu, že »v ní není takový jazyk ukrajinský, jaký má býti«, že autor užívá »nových slov« atd.

Při tom musí vše býti psáno pravopisem velkoruským, nehodícím se nijak pro jazyk ukrajinský.

Roku 1900 podáno v Rusku k censuře **45** maloruských knih, z nichž zakázáno **22**. Jaká spousta rukopisů a duševní práce v nich uložené přichází zde na zmar!

Že nesmí v celém Rusku býti tištěn ani jeden časopis maloruský ani z ciziny dovážen, jest samozřejmo, ba ani takový státu nebezpečný list jako časopis pro děti »Dzvinok« (à la »Ma-lé no-vi-ny« Bačkovského) nebyl propuštěn.

Tak vypadá — moderní literatura maloruská na Ukrajině. Kletba carismu, nesnášenlivost, podezřívavost, úzkoprsá nedůvěra několika lidí strhnuvších na sebe všechnu moc v říši a snažících se ji udržeti křivdou a krví, nezná jiných prostředků pro zachování svého režimu než hloupého násilí, vycházejícího ze strachu a nenávisti a plodícího opět nic než strach a nenávist. Běda jim, až padne jich bídná škraboška, až sklouzne jim lví kůže s oslích beder, až strach národů před nimi pomine a — nenávist zůstane sama!

Jsou dnes v Rusku na nejlepší cestě k tomu...

XIV.
Halič.

Halič čili Červená Rus jest odvěkým slovanským hnízdem. Zde vidíme v ranních červánkách slovanských dějin Velké Chorvatsko, zde kvetlo i

Velké Srbsko před stěhováním národů, zde dlužno hledati vůbec evropskou kolébku Slovanstva*).

V X. století dobyl kyjevský kníže Vladimír východní její část a potomek jeho Vladimirko zvolil za sídlo městečko Halič nad Dněstrem, jež dalo celé zemi jméno. Dlouho byla sporným jablkem mezi Litvou, Polskou a Uhrami, až zůstala konečně při Polsce, zakusivši hrůzy polského hospodářství o sto let dříve než sama Ukrajina. Zde panuje posud pověstná unie, zde stojí posud Polák Rusovi na krku.

Roku 1772 stala se Halič rakouskou.

Vláda rakouská neměla ponětí o poměrech v Haliči. Vyslala do své nové provincie dvorního radu Korrandu, který mimo jiné přinesl odtamtud překvapující zvěst: odkryl tam celý národ, obývající polovinu této země, který nemluví polsky, nýbrž prý »rusky nebo illyrsky« (!) a jenž od rakouské vlády pokřtěn novým jménem: Ruthenen. Sestával jen ze sedláků a kněží, městského obyvatelstva a inteligence neměl.

Císař Josef použil ho proti polské šlechtě, která se bránila jeho reformám. Patenty Josefovy osvobodily Rusíny — tak sluje národní větev maloruská nyní obecně v Haliči — alespoň na papíře od osobního poddanství polské šlechtě a ulevily jim vůbec každým směrem. R. 1785 založen první maloruský (uniatský) duchovní seminář, r. 1789 začalo se na lvovské filosofické fakultě přednášeti rusínsky!

Tento za polské vlády nevídaný a neslýchaný převrat netrval dlouho. Reakce proti reformám Josefovým dala opět všechnu moc v zemi polské inteligenci do rukou, té inteligenci, která se nikdy netajila se svým zásadným odporem proti lidovému

*) L. Niederle: Slovanské starožitnosti I.

školství a vzdělání vůbec a u rusínského mužíka zvláště.

K tomu přispěl i moment národní. Ztrativše politickou samostatnost hleděli Poláci aspoň rozšířiti se národně na úkor svých odvěkých, nyní bezbranně v tuposti a nevzdělanosti živořících nepřátel.

Kdežto Josef II. uznává slavně rusínský jazyk za »Landes-, Volks- und Nationalsprache«, Leopold II. nezná ho více; mluví prostě »o kleru a světské třídě přidržující se řecko-katolického ritu«. R. 1812 zrušuje se pod vlivem polské šlechty povinnost obcí stavěti a udržovati školy, r. 1813 zavádí se na městských školách jazyk německý a polský. Zkrátka, známý, stokrát osvědčený postup vyšších státních interesů, a pro nás Čechy — jako doma.

XV.

Rusínská trijca.

Anděl strážný národa maloruského nedal mu ani zde zahynouti. V jeho osamocenosti a opuštěnosti zachránili jej — studenti.

Jako na Ukrajině trojice velikánů založila pilíře jeho existence, tak i v odlehlé Haliči trojice mladých, ke všemu odhodlaných, smělých hlav zastavila rázem řítící se budovu národního bytí lidu. Mužové ti jsou Šaškěvič, Hołovackij a Vahilevič, kteří ve vzájemném spolku podnikli veliké dílo obnovy rusínské literatury.

Všichni tři byli seminaristé, všem třem odepřela rakouská hierarchie kněžské vysvěcení, všichni tři zakusili pronásledování, nad nímž vzkypěti musí krev spravedlivého posuzovatele, a všem třem žehná

dnes genius Slovanstva pro jejich oběť, kterou nevykonali věru nadarmo.

Marcian Šaškěvič, první pionýr maloruské literatury na Červené Rusi, zemřel záhy jako kaplan z trestu do horské vsi v Karpaty přesazený....

Ivanu Vahileviči, v bídě vystudovavším mladíku, odepřel uniatský biskup lvovský vysvěcení po celých sedm let, z důvodu, že měl podezřelé styky s — Šafaříkem. Bída, nedostatek existenčního minima dohnaly tohoto vysoce nadaného, ba geniálního muže až k přestoupení na protestantism, načež zahynul v polských službách, vlastně hlady....

Jakub Hołovackij, nejnadanější z nich, nucen byl pro účast na Riegrově výpravě do Moskvy opustiti Halič a byl pak ruským professorem ve Vilně, zemřel ve vyhnanství....

Hříchem jejich byla snaha poznati lid, seznámiti se s jeho potřebami, zaznamenati jeho písně. Již roku 1833 vydal 22letý Šaškěvič společně s Polákem Václavem z Oleska sborník polských a rusínských písní.

Úmysl vydati almanach »Rusalku Dněstrovou« vynesl jim již v semináři vážné pronásledování. Tuto první knihu rusínkou v Haliči vydala trijca pak v Pešti. V Haliči byla přísně zakázána. Proč, odůvodňuje řiditel lvovské policie Peimann těmito klasickými slovy: »Wir haben mit den Polen vollauf zu schaffen, und diese Tollköpfe wollen noch die todtbegrabene ruthenische Nationalität aufwecken«.

XVI.

Rozkol politický.

A přece ji vzbudili!

Dlouhá desítiletí temné poroby následovala po

těchto utěšených začátcích. Roku 1848 nebylo ještě vzešlo símě zapuštěné trijcou. Jako Chorvati v Uhrách Maďary, tak drželi v Haliči Rusíni v šachu Poláky, což jim vyneslo u rakouských generálů název »Tirolci východu«. Zájmy jejich hájili tehda Palacký a Rieger. Hlavně tento vystoupil ohnivě v jich prospěch proti »svobodě nepřátelskému evropskému despotu«, ruskému carismu. Ústava z r. 1849 slíbila Rusínům následkem českého zakročení národní sněm východohaličský, ale nevešla nikdy v platnost. Nastalá reakce zatočila s »Tyrolci východu« jako s každým jiným. Po rozehnání říšské rady prohlašuje na to rusínský arcibiskup spolu s jinými biskupy ve Vídni politickou svobodu za »bezbožnou« a národnost za zbytek pohanství.

Již v těchto dobách začíná v Haličské rusínské společnosti ukazovati se zjev, který rozpoltil ji nadále a dělí ji dodnes na zdánlivě nesmiřitelné, zuřivě se potýkající tábory.

Přechod ruského vojska Rakušanům proti Maďarům na pomoc táhnoucího vykonal velký vliv na jednu část Rusínů. Začala neblahá polemika mezi přátely a odpůrci lidové mluvy, z níž vyšly dvě příkře se potírající strany politické, národníci a moskvofilé čili mladorusíni a starorusíni. Tito neuznávají v literatuře národní mluvy, přejíce spíše velkoruštině nebo i straroslovenštině, onino zavrhují oboje ve prospěch živé řeči národa.

Tak zvaná vyšší inteligence byla záhy vesměs staroruská. Literatura obmezovala se na hnusný boj s »ukrajinofilci«, jak přezdíváno straně národní, pro skutečnou literaturu byla to léta mrtvá, ztracená.

Do těchto poměrů přinesly pravou revoluci Ševčenkovy básně. Národní strana posilněna jimi o velké procento mladší inteligence, ale boj zuřil

dále. Zatím obrátila se vláda úplně na stranu polskou výsledek tohoto obratu jest překvapující: Rusíni většina v zemi, mají dnes 11 poslanců proti 150 polským, a těch 11 jest rozděleno na tři až čtyři nesmiřitelně se nenávidící strany. Vláda a polská přesila odepírá jim vše, oč jinde se vůbec nevede spor, školy i úřady uvedeny do stavu v ostatní Evropě nepochopitelného, stav hospodářský sedláka rovná se téměř poměrům za staré polsko-litevské vlády.

Jedno ale trpí rakouská vláda Rusínům, čeho v Rusku nemají: tisk. Jediná tato okolnost stačila učiniti Halič dnes střediskem literárního ruchu tohoto nešťastného národa, věštíc mu bohdá lepší budoucnost.

XVII.

Mladá Ukrajina.

V letech osmdesátých minulého století objevil se mezi Malorusy nový směr, mající své východiště mezi emigranty ukrajinskými, vypuzenými zákazem maloruské literatury na Ukrajině. Předním jeho representantem byl Michal Drahomanov, bývalý profesor kyjevské university, který vzdálen vší sentimentality a frázovitosti posavadních směrů, jal se střízlivě a břitce kárati hříšné plýtvání sil národní inteligence v neplodném vzájemném boji a přinesl do banálního ovzduší vyšlapaných polemik nový, řízný tón. Na místo staré »vysoké« politiky stran a straniček postavil v národ heslo drobné národní práce. Mládež hrnula se za ním.

Neohlížejíc se po tom, jak jí stará garda »národovců« a »moskalofilů« spílá socialistů, jak ji vylučuje z národa, jak vláda stále a stále konfiskuje jich

časopisy, tato »Mladá Ukrajina« ujala se vedení lidu a jeho vzdělání všemi prostředky moderního demokratického radikalismu, s konečným cílem postaviti most spojující Ukrajinu s lidem červenoruským v jeden uvědomělý, národní a kulturní celek, jenž by hrál svou úlohu v koncertu evropských kulturních národů.

Nelze neviděti, že národ maloruský cíli tomu se očividně blíží. Jména jako Borys Hrinčenko (pseudonym V. Čajčenko), Krymskyj, Hruševskyj, Ivan Franko, V. Hnaťuk, Michajl Pavlyk, Olha Kobyljanska, Leša Ukrajinka a jiné jsou nám dostatečnou zárukou, že znovuzrození maloruského národa, vymanění jeho z podruží sociálního, politického i kulturního jest věcí zabezpečenou.

Čeho se národu po dlouhé doby nedostávalo, nyní to má: jest to inteligence; inteligence, která nejenom něco ví, nýbrž také něco chce. A tak vidíme v dobách, kdy v pokročilejších zemích vědecké akademie spí spánek spravedlivých, u Malorusů vzkvétati vědecký spolek prvního řádu »Tovarystvo imeny Ševčenka,« vzbuzující svými závažnými publikacemi obdiv učené Evropy; tak vidíme jiné a jiné zjevy, které v našich očích za tak trudných poměrů politických a hmotných zdají se býti nemožnými*).

Také kousek české práce lze zde nalézti. Ne tolik, kolik by slušelo národu ex professo panslavistickému, jak nám říkají na Dunaji, ale přece. V první řadě dlužno tu jmenovati zasloužilého Františka Řehoře, magistrátního úředníka pražského, jenž při služném asi 2 zl. denně vykonal na poli slovanské

*) Tak spolek „Prosvita“ založil jen v Haliči přes 1000 čítáren a vydal přes 2 miliony lidových knih!

vzájemnosti víc než všechna naše velká žurnalistika informovaná o věcech ruských vůbec a maloruských zvlášť přímo děsně...

Jemu, Řehořovi, platí také v první řadě nadšený hymn K. Ustyanovyče, básníka a malíře, oslavující Čechy těmito nadšenými slovy:

„Narode českyj! narode stradalnyj!
Za dolu volu z husytskych vremen
mečem rozrytyj, ohňamy spałenyj,
u vłasnyj krovy vrahom udušenyj —
i vłasnov syłov z mohyły voskressyj:
za pryvit*) bratnyj, za pryvit srdečnyj
dla moji mamy, tvojejí sestry —
syn ruskyj ďakuje ty!“

XVIII.

Národní píseň.

V pojednání svém mluvil jsem nejednou o maloruských »dumkách«.

Zůstal bych kusým ve svých výkladech, kdybych o této stránce kulturního života národa, kdybych o jeho národní poesii nepromluvil.

Friedrich Schiller praví někde:

„Milerád si prodli, kde se zpívá;
Není písní, kde zlý lid přebývá.“

Dle toho veliký básník německý neučinil svým krajanům právě poklonu. Známoť, že z celé Evropy nejméně se zpívá v Německu a nejvíce mezi Slovany. Z těch jsou pak opět nejzpěvnějšími Srbové a — Malorusové.

*) Pozdrav.

Oba tito kmenové zachovali si posud v ústech lidu svůj národní epos, jehož my Čechové nemáme, svoji zpívanou historii.

Literární historikové dělí maloruské národní písně na patero období:

Upomínky na starou Kyjevskou slávu jsou již velmi sporé, sporejší než u Velkorusů, a to z té prosté příčiny, že souvislost podání dlouhou porobou tatarskou byla porušena.

Písně z dob kozáckých, obsahující celé dějiny kozačiny a pestré osudy národa v těchto divokých dobách, to jsou ony slavné ukrajinské dumky, rozšiřované po všech končinách vlasti zvláštními pěvci z povolání, kobzary a banduristy, ne nepodobnými provençalským troubadourům nebo německým minnesängrům. Jsou nejvzácnějším pokladem maloruské lidovědy, svědčícím o vysoce poëtické mysli národa, jehož jsou majetkem.

Písně t. zv. hajdamácké pochází z dob úpadku kozačiny, kdy národ již ztrácel svého privilegovaného kdysi postavení, až upadl v beznaděj moskevské poroby, čehož ozvěnu nalézáme v písních nevolnických osmnáctého věku. Konečně znovuzrození přineslo nový typ národní písně, píseň za svobodu, jejíž perioda posud neminula.

Spisovatelé maloruští začali záhy sbírati tyto nezměrné poklady po vlasti. O některých sběratelích jsem se již zmínil.

Zde zasluhuje uvedenu býti ještě nejdůkladnější z nich, Michal Alexandrić Maximovič (zemřel 1873), vynikající učenec, jenž velikou, první v tom oboru sbírku svou vydal již r. 1827.

Charakteristiku národní písně maloruské podávám dle nejlepšího znalce lidu svého, Kostomarova:

»Ve své snaze, aby poznanou jednou ideu odělo pevným, hmotným a makavým tělem, plémě velkoruské klonilo se povždy a posud se kloní ku hmotnosti, v duchovní pak stránce života zůstává za jihoruským: pročež básnická tvornost u Jihorusů mnohem šířeji, živěji a plněji se rozvila. Poslechněte hlasu písní, přihledněte k útvorům, jež stvořila básnivá mysl jednoho i druhého plemene, k národním skladbám slovesným tu i tam. Nepravím, že písně velkoruské prázdny jsou vší poesie, naopak, velmi poetickou jeví se v nich zvláště síla vůle a povědomost úkolu, čehož obého tak velice jest potřebí k výkonu úlohy, kterou národ vytkl sobě v historickém postupu svého politického života. Nejlepší jsou z písní velkoruských ony, ve kterých zobrazují se momenty, kde duše síly své sbírá anebo kde vyličuje se buď vítězství nebo nezdar, jenž ostatně nikdy nesklátí vnitřní mohutnost.

»Lid velkoruský, praktický, převážně ku hmotnosti se chýlící, povznáší se k poesii teprv tenkrát, když z kruhu běžného života se vyšine; jinak pracuje, nedada se uchvacovati a unášeti, oddávaje se spíše zcela podrobnostem a případnostem a spouštěje tudíž s mysli obrazný ideál, jímž všeliká věc se poeticky zbarvuje. Pročež národní poesie velkoruská tak často zalétá do říše nadsmyslnosti, vymykajíc se z mezí možnosti přirozené, a tak často klesá k pouhé zábavě a kratochvíli. Historická vzpomínka mění se ihned v epos nebo přechází v pověst; naproti tomu v písních maloruských zachovává se větší míra skutečnosti, kteréž často ani není potřebí, aby píseň blýskala rozkošnou silou poesie. V písních velkoruských vládne stesk, přemítání, ale není v nich té snivosti, která tak mile dojímá nás v písních maloruských... Účast přírody jeví se slabě v písních.

velkoruských, velemocně však v našich; maloruská poesie jest od přírody nerozdílna, ona oživuje ji, činí ji účastnicí radosti i žalu člověka. Tráva, stromy, ptáčkové, zvířata, světla nebeská, jitro a večer, parno a sníh — vše dýše, myslí, cítí s člověkem, vše ozývá se mu čarovným hlasem to soucitu, to naděje, to domluvy. Cit lásky, jímž obyčejně prodchnuty bývají všeliké písně národní, zřídka v písních velkoruských nad tělesnost se povznáší; naproti tomu v našich dostihuje vysoké duševnosti, čistoty, ušlechtilosti vznětu a líbeznosti obrazů. I tělesná stránka lásky v písních žertovných vyobrazuje se s tou anakreontskou půvabností, která zastírá všechnu hrubost i sám cit zduševňuje i zušlechťuje. Žena v písních velkoruských zřídka kdy povznáší se ku svému člověčenskému ideálu; zřídka krása její povznešena jest nad tělesnost; zřídka láska může ceniti při ní něco víc než podobu tělesnou; zřídka spatřuje se ctnost a důstojnost ženské duše. Maloruská žena v básnictví našem naproti tomu jest tak duševně krásna, že i v poklesku svém jeví se poeticky cudnou a stydí se svého ponížení. V písních hravých a žertovných zvláště se ostře zří protiva v přirozenosti toho a onoho plemene. V písních toho druhu maloruských vládne taký půvab ve slovích a ve vyjádření, že dostupuje tu míry umělecké; okřívající lidská přirozenost neuspokojuje se pouhou zábavou, nýbrž pociťuje potřebu, dáti jí ušlechtilou formu, kteráž by duši nejen obveselovala, ale i povznášela; veselí chce obejmouti ji krásnem, posvětiti myšlénkou.« (Istorić. Monografii, I., 266—268.)

Toť věrný obraz ukrajinské písně. Ukrajinské? Netane nám při čtení těchto řádků na mysli ještě jiná příbuzná národní píseň, jíž stejně svědčí mnohé z těchto značek? Či není takovou i naše česká píseň?

XIX.

Konečná úvaha.

Povahu národa seznáte nejspolehlivěji z jeho písní. Proslulá apologie Kostomarova jest nám toho klasickým dokladem. A ještě více. Ona vede nás k poznání, že z podobnosti charakteru písně ukrajinské s písní českou souditi můžeme i na podobnost povahy národa našeho s povahou maloruskou. Paralela ta vnucuje se nám na každém kroku. Právě při oné ohromné rozdílnosti ústředí, životních a kulturních podmínek jest podobnost ta tím nápadnější. Pohledněme však zpět do dějin obou bratrských národů a najdeme ještě jinou analogii: Doba Kyjevská — zlatý věk za posledních Přemyslovců a Karla; poroba tatarská — německá rozpínavost předhusitská; Chmelnický — Žižka; kozačina — husitství; Mazeppa — Thurn; »Unie« — protireformace; úpadek pod Moskvou — poroba rakouská; ukrajinská trijca — Šafařík-Jungmann-Palacký, a vůbec zjev národního znovuzrození vlivem západní kultury, toť paralely, které každá pro sebe a všechny dohromady nutí k novým a novým úvahám a porovnáním. Panslavismus Kollárův nemá ve Slovanstvu soupeře leda v panslavismu Ševčenkově; oba zakládají se na kmenové rovnoprávnosti, na národním altruismu při úplné konfesionální toleranci, oba jsou, jeden o druhém nevědouce, od kosti demokratickými.

Všemi dějinami maloruským zní jeden mohutný základní tón: hájení slovanské civilisace a svéprávnosti před mongolským barbarstvím. České dějiny mají také svůj základní ton: hájení téže civilisace a svéprávnosti před — germánskou kulturou.

Oba národové vyčerpávali v tomto boji samou Prozřetelností jim uloženém své nejlepší životní síly,

[redacted]

oba mohou ale také s dobrým svědomím o sobě říci, že úloze své dodnes poctivě dostáli. Ale ani Češi ani Ukrajinci nejsou dnes s posláním svým ještě hotovi. »Pud na východ« tříští své urputné vlny dnes jako před tisícemi lety o věkovité bory naší Šumavy, »pud na západ« naplňuje dnes jako před tisícemi lety všechen mongolský svět vždy čerstvou živelní silou. Ale čím úsilovněji, čím bouřlivěji, čím vztekleji buší Západ i Východ na brány Slovanstva, tím odhodlanějšími, tím schopnějšími odporu stávají se jeho strážcové uvnitř. Čechové rostou před očima nezvaných svých německých poručníků jako onen báječný rek Volga Buslajevič z velkoruské národní »byliny«, a dá Bůh, že za nedlouho přihlásí se o své právo sebeurčení a svéprávnosti, aby sami řídili své záležitosti a veleli svému osudu. A Malorusi? Jest tomu teprv několik dní, co jsme četli jásavou zvěst, že ve Lvově položen základní kámen k velikolepému rusínskému Národnímu Divadlu, jest tomu několik takřka hodin, co nás došla zpráva veliká, pro znalce poměrů až neuvěřitelná a neslýchaná, že na Svato-Vladimírské universitě, v starém Kyjevě, zřízena byla stolice pro maloruskon literaturu, přednášenou maloruským jazykem!

Ano, rostou, rostou vůčihledě obě nejzazší stráže velkého slovanského národa, a jest nutno, aby rostly, neboť poslání jejich daleko ještě není splněno. My Čechové máme ještě dobojovati dlouhý, úmorný zápas s germánskou hydrou, a bratři kozáci dnes jako před osmi sty lety kryjí svými junáckými těly před mongolským nebezpečím nejen svého Bílého Cara, ale celou starou Evropu.

Kéž se jim zdaří veliký jich boj, a kéž jest poslední! Kéž vydobudou jím nejen vítězství ruského státu, ale i sobě tu špetku svobody a práva, které si

tak plně zasluhují! Pak podaří se snad i nám lépe a účinněji zatarasiti slovanský práh na Západu před cizáckou povodní, bychom konečně všechny dítky dobré matičky Slávy kulturnímu svému úkolu žíti mohly nerušeně a plně, rovni mezi rovnými, svobodní mezi svobodnými ve veliké vlasti od Port-Arturu po Domažlice!

Budoucnosti slovanské myšlénky — mnogaja ljeta!

Konec.

Dodatek.

—

Národní písně maloruské.

Dumky.

I.

Oj, vyletél sokol z lesa si na pole,
usedl si sokol na vysoké hoře.
A s hory si sletél na vysokou sosnu,
a vítr provívá, a sosna se chýlí. —
Nechýli se sosno, neb i mně je teskno;
uhodila střela s vysokého nebe.
Kohože ubila? — Vdovina to syna.
A není tu, kdo by dal matičce znáti:
aby přišla syna svého pochovati. — —
Oj, přiletěly tři zezhuličky,
všechny tři smutny, cely bledičky. —
Oj, jedna upadla u samé hlavičky
a druhá upadla u samých nožiček
a třetí upadla k samému srdéčku.
U samé hlavičky — to máť je, stařenka,
na konec nožiček — sestra sourozenka,
k samému srdéčku — to jeho milenka.
Krvavá tam říčka, kde pláče matička;
kde pláče sestřička, ze slzí studnička,
kde pláče milenka, suchá je stezička. —
Od roku do roku plakává matička,
jak jen si vzpomene, zapláče sestřička,
a milenka pláče, mysl však jinou má,
mysl však jinou má, jiného vzpomíná.

II.

S Podhoří oblak nadletěl,
s Podolí sokol přiletěl.
Kozák se zeptal sokola:
„Nebyl-lis ty tam v dalekém kraji,
neslyšel jsi tam novinu,
neviděl plakat dívčinu?“
Ach, pláče, truchlí, na lůžku leží,
s očka si stírá slzičky svěží.
Přiletěl sokol, promluvil k robě:
„Raduj se, děvo, host přijde k tobě.“ —
Dívčina celá se rozradovala,
své celé čeládce světélka dala. —
Svěťte, čeládko, ve dne i v noci,
ať miláčku v oči se podívám,
zda nepobled', než vrátil se k nám. —
Pobleděl jsem, děvo, a pobíděl,
že jsem to dlouho tě neviděl.

III.

Když do zajetí Ivana,
to Svirhovského hetmana,

když Bisurmané dostali,
hned hlavičku mu stínali.

Oj, hlavu rázem uťali
a buňčukem ji prohnali.

A trouby začly v pospěchu
zahrávat jemu k posměchu.

Tu chmury táhly z Kurhanů,
jak černé řady havranů.

Tma Ukrajinku pokryla,
že Ukrajinka zželila.

Že Ukrajinka zželila
a horké slzy vylila.

Tu bujní větři hovorem:
„Kde hetman padl s táborem?“

A orlové sem přiletí:
„Kde hetmanovi zapěti?“

Též sokolíci zakvílí:
„Kde hetmana jste pohřbili?“

I skřivánci nad Kurhanem:
„Kde loučiti se s hetmanem?“

IV.

Oj, tři lití, tři lupiči,
ubili kozáka v Síči.
Pod javorem zeleňoučkým,
nad kozákem kůň mlaďoučkým.

Tělo jeho osiřelé,
větrem, mrazem zledovělé.
Nad ním koník rozželil se,
po kolena v zem zaryl se.

THE UNIVERSITY OF

„Nestůj, koni, k hlavě moji,
vidím dosti věrnost tvoji;
spěchej raděj, drahý koni,
do rodné dědiny mojí.“
Vyjde bratr, utiší se,
vyjde máti, zarmoutí se:
„Oj, kdes, koni, nechal pána,
zda mu prsa v boji sklána?“
„Za mnou Turci pospíchali,
pána mého se mne sňali;
oj, slyš, máti, nerozkvil se,
oj, syn Tvůj už oženil se!
Vzal si žínku, vzal milenou,
krví travičku zrosenou.
Zkus to, máti, písek zlatý
do kamení zasévati.
Jak ten písek, máti, vzklíčí,
přijde syn tvůj zpátky v Síči!“

V.

Nešumi, nešumi,
zelená doubravo,
neplač, nenaříkej,
kozácká ty hlavo!

Kterak nemám šumit,
když vítr povívá,
kterak nemám plakat,
když srdce bolívá?

To já sám nepláču,
pláčou moje oči,
nemají pokoje
ve dne ani v noci.

Nejbližší přátelé,
neštěstí mé celé,
nedají mně chtíti,
děvče jako kvítí.

A já je chtít budu,
v lásce neustanu,
dokud se s tím světem
bědný nerozstanu.

Umru já, má milá,
a ty budeš živa;
pamatuj, má milá,
kde moje mohyla.

Ta moje mohyla
kraj siného moře —
vydej se na cestu,
až ti bude hoře.

A přijdeš-li ke mně,
nepošlap mohyly,
lidé zlí řekli by,
že jsme spolu žili.

Ani na mohylu
nesyp siré země:
těžko pod ní spáti
jak tobě žít bez mě.

Kolomyjky.

(Červenoruské.)

I.

V krásném lese duby šumí,
kol sebe se točí,
na věky mně udělaly
tvoje sivy oči.
To tvé očko roztomilé,
kadeřavý vlásek,
a zvuk milý, klokotavý,
ten tvůj zlatý hlásek.

II.

Za hory se slunce chýlí,
smráká se už v poli,
a kdo nemá žádné děvy,
toho srdce bolí.
Milka srdce potěšuje,
práce každá snadná,
bez milenky život trapný,
rozkoš není vnadna.

III.

Stojí hruška rozložitá
tam na kraji nivy,
na vždy na mne zapomněly
tvoje oči sivy.

Ach vy oči, sivé oči,
ach, vy očka milá,
jak dvě hvězdy v temné noci
vždycky jste mně byla.

IV.

Svítí hvězdy, svítí jasně,
jedna nejjasnější,
milá je mi sestra, máti,
milka nejmilejší.

Neníť nad to v světě blaha,
jak u milky dleti —
jsme-li spolu, těšíme se
jako malé děti.

V.

Bodejž tebe, můj milounký, spálil hrom jasňounký,
sedmkrát jsem tě čarovala, a ty jsi zdravounký;
sedmkrát jsem tě čarovala, po osmé nebudu,
neboť vím už sama dobře, že tvojí přec budu.

Bodaj tebe, mij miłeňkyj, spałyv sňih biłeňkyj,
sim raz jem ťa čarovała, a ty zdoroveňkyj!
Sim raz jem ťa čarovała u novij komori,
nepomožut ty, miłeňkyj, cisarski dochtori.

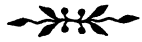

[redacted]

Biskupská ✯ ✯ knihtiskárna

v Čes. Budějovicích

zhotovuje veškeré tiskopisy pro spolky, úřady, záložny atd. za ceny nejlevnější a v čase nejkratším.